

Lunds universitet
Avd. för Socialantropologi
C-uppsats VT 2006
Av: Maya Wolinder
Handledare: Ulf Johansson Dahre

Våld i hederns namn

En fråga om hederskulturens existens

- En studie om hanteringen av hedersvåld Sverige.

Omslagsbild: Carmen av Vivian Vaher (Modern Graphics)

1. Inledning	
1.1 Syfte och frågeställningar.....	3
1.2 Teori	4
1.3 Metod, material och avgränsningar	4
2. Heder och hedersmord	6
2.1 En skadad heder	6
2.2 Att begå mord i hederns namn	7
3. Kultur som ett redskap i tillvaron.....	8
3.1 Kulturbegreppets utveckling inom antropologin.....	8
3.1.1 Dagens kulturbegrepp	9
3.2 Kultur som ett redskap	10
4. Debatten om hedersmord	13
4.1 De olika positionerna i debatten.....	13
4.1.1 Den patriarkala skulden.....	13
4.1.2 Hedersmord en yttring av det patriarkala våldet?	14
4.1.3 Integrationsaspekten och samhällets diskriminering.....	15
4.1.4 Segregation och strukturell diskriminering till grund för hedersrelaterat våld?	16
4.2 Den andra sidan av debatten.....	17
4.2.1 De hotade av hedersrelaterat våld	17
4.2.2 Vi lever med en hederskultur!	18
4.2.3 De kulturrelaterade förklaringarna	18
4.2.4 Modlösheten för att tala om kulturella skillnader	19
4.3 Avslutande diskussion och frågan om existensen av en hederskultur?.....	20
5. Kulturens kontroll av kvinnan.....	22
och den mångkulturella politikens dilemma	22
5.1 Kvinnan som bärare av kollektivet.....	22
5.1.1 Mångkulturalism - inte för alla?.....	23
5.2 Den mångkulturella politikens dilemma- fallet Sverige.	24
6. Två fall av mord i hederns namn.....	26
6.1 Pela Atroshi- en modig lillasysters berättelse	26
6.2 Fadime Sahlindal- modet personfierat	27
6.3 Diskussion och slutsatser angående fallen med hedersmord	28
6.3.1 Kulturen som ett redskap i kontrollen av kvinnorna.	28
6.3.2 Den mångkulturella paradoxen kring kulturella skillnader.....	30
7. Samhällets insatser gentemot det hedersrelaterade våldet. 33	33
7.1 Definition av hedersbegreppet och hedersrelaterat våld av respondenterna.	33
7.2 Debatten och dess påverkan på arbetet	34
7.2. 1 Att finna en egen position i hedersdebatten	35
7.3 Den mångkulturella politiken.....	36
7.3.1 Kulturens kontrollerande krafter över kvinnan	37
7.4 Framtiden och synen på hederskultur idag?.....	37
7.5 Sammanfattande slutsatser	38
8. Sammanfattning	41
Litteraturförteckning.....	45
Bilaga 1	48

FÖRORD

Jag framför härmed ett stort tack till mina respondenter som upplåtit tid från sitt värdefulla arbete med att bekämpa hedersrelaterat våld. Ni gör alla en mycket god insats, utifrån olika erfarenheter. Utan er medverkan skulle uppsatsen inte fått samma innerbörd och mitt ursprungliga syfte inte kunnat uppnås. Jag tackar också min handledare, Ulf Johansson Dahre, för ett gott samarbete. Ett stort tack även till mina föräldrar som stöttat mig under skrivandets process och under perioder upplåtit sitt hus för skrivro. Framför allt vill jag säga tack till dig Petter som uthålligt varit mitt ”bollplank” och tagit del av mina åsikter i ämnet och inte minst fått mig att tro på min idé.

Tack för Ert stöd.

Malmö 2006 Maya Wolinder

1. Inledning

En morgon löd huvudrubriken i tidningen Metro – ”Skadad heder bakom mordförsök mot flicka” (Metro 29/3-06 Andersson Jonas). Jag hade sedan länge funderat på att fördjupa mig i problematiken med hedersrelaterat våld och för mig blev artikeln ett ytterligare argument för att den här uppsatsen borde skrivas. Trots de kraftansträngningar som politiker lovade införa gentemot hedersvåldet, efter mordet på Fadime Sahlindahl för fyra år sedan, är mord eller mordförsök i hederns namn fortfarande en realitet i vårt samhälle. Det fick mig också att undra vad samhället egentligen åstadkommit för att förhindra att unga kvinnor ska drabbas av dylika illdåd. Det var början till en lång resa som utmynnade i min uppsats med en större uppfattning om problematiken men också en insikt i hur komplext och kontroversiellt hedersfrågan uppfattas i det svenska samhället.

I en kartläggning 2004 uppskattade länsstyrelserna att mellan 1500-2000 unga kvinnor var utsatta och att mellan 150-300 behövde skyddat boende (www.regeringen.se). Men mörkertalet förväntas vara stort, bara i Västmanlands län rapporterades 70 fall av hedersvåld det här året och det beräknas finnas ett stort mörkertal över hela landet (Länsstyrelsen Västmanlands län 2006). Att hedersvåld existerar i den omfattningen kan förvåna, då rapporteringen i media är knapphändig jämförelsevis med den mediastorm som följde efter mordet på Fadime Sahlindahl. Vad innebär medias ointresse för fallen av hedersvåld? Har det svenska samhället vant sig vid företeelsen av hederdåd och därav inte finner problematiken lika intressant eller är det så att vi fortfarande har svårt att förklara och tala om fenomenet? Den efterföljande debatten efter mordet på Fadime verkar styrka det sistnämnda. Debatten kom att utvecklas till en teoretisk diskussion om kulturbegreppet, det universella patriarkatet och risken för en ökad kulturrasism i samhället medan de drabbade kvinnorna kom i skymundan.

Debatten var stundom hätsk och majoriteten av inläggen förkastade kulturrelaterade förklaringar till det hedersrelaterade våldet. När jag idag återvänder till debatten kring åren 2000-2004 är det särskilt intressant att upptäcka den motvilja som fanns till att betrakta problemet utifrån en kulturell kontext. En politisk korrekthet genomsyrar debatten och den gör sig gällande kring problemet även idag och blir en intressant aspekt i sig. Idag är debatten inte lika offentlig, även om den fortfarande är levande bland de berörda organ som möter problematiken. Den intressanta frågan är hur debatten med dess olika perspektiv påverkat de insatser som vidtagits för att hjälpa de kvinnor som lever med hedersproblematiken. Hur ser diskussionen ut idag, kan vi skönja en förändring?

1.1 Syfte och frågeställningar

Vad inledningen visar är att det hedersrelaterade våldet fått en osynligare ställning i den samhällsorienterade debatten. Hedersvåld är fortfarande en kontroversiell fråga, trots att det gått flera år sedan debatten blossade upp. Min ansats är att bidra med en diskussion kring problematiken och argumentera för ett flerdimensionellt perspektiv vid en analys av företeelsen. Mitt syfte är för det första att diskutera det väsentliga med att uppfatta hedersmord ur en kulturell kontext, att hedersmord anses legitimeras genom kulturella seder

och principer utifrån ett socialt tryck av omgivningen. Men även ur ett socialt sammanhang, hur hederskulturen och kontrollen av hedern kan förstärkas vid en osäker tillvaro i exil och segregation, i vilken kultur blir ett viktigt medel för att hantera existensen. Tesen jag driver är att kultur kan betraktas som ett redskap, som används i en osäker tillvaro vilket ett utanförskap i det svenska samhället kan innebära. Kulturen blir ett sätt att kontrollera den egna vardagen och ta kontroll över den aktuella verkligheten. Tyvärr är det inte ovanligt att kvinnorna kontrolleras genom kulturen och blir s.k. "bärare av kulturen". Den aspekten kommer främst avhandlas i den andra delen av uppsatsen.

I den tredje delen kommer teser och teorier testas mot den empiriska verkligheten. Den akademiska debatten och även den politiska (väl påverkad av olika forskare) har varit minst sagt splittard kring företeelsen. Det jag vill undersöka är vilken syn som dominerar gällande hedersvåld av dem som verkar för att motverka problemet. Finns det en enhetlig syn eller är den politiska korrektheten närvarande även i dessa sektorer och framför allt vad det har för betydelse gällande resultatet?

Frågeställningar:

- 1. Varför är det viktigt att betrakta hedersmord utifrån flera aspekter, både en social och kulturell kontext, istället för att se det som ett fall av strukturell diskriminering eller våld i form av ett universellt kvinnoförtryck och hur kan det relateras till den debatt som förekommit kring hedersmord i Sverige?*
- 2. Vad är det som gör att en tusenårig tradition kan leva kvar och i vissa fall förstärkas i det nya landet med en annan kulturell förankring?*
- 3. Hur förhåller sig samhällets företrädare till problematiken? Samt hur påverkas det arbetet av den kontroversiella debatt som omger hedersproblematiken?*

1.2 Teori

I uppsatsen förekommer flera teoretiska perspektiv som gemensamt intar ett fokus gällande kulturens roll i människans tillvaro. Inledningsvis diskuteras kulturbegreppet och dess utveckling utifrån ett antropologiskt perspektiv, för att utkristallisera den definition av kultur som genomsyrar uppsatsen. Det huvudteoretiska perspektivet är tesen om kultur som ett redskap för hanterandet av en svår livssituation men också som en social och psykologisk säkerhet vid en personlig identitetskris, (Friedman 1994, Ekholm-Friedman 1994, Kapfer 1988). Tesen som förs i uppsatsen handlar om hur utanförskapet och tillvaron i exil kan öka männens behov av kontroll och bevarande av den egna kulturen, kvinnan blir den som ska förkroppsliga tradition och kultur och blir den s.k. "bäraren av kulturen" (Yuval-Davis 1997). Till det kommer en teoretisk diskussion om den mångkulturella politikens konsekvenser för kvinnan i förhållande till hedersproblematiken (Carlbom 2003).

1.3 Metod, material och avgränsningar

Det fält som omfattar uppsatsens syfte är främst av nationell omvidd, det svenska samhällets hanterande av det hedersrelaterade våldet. Fenomenet hederskultur och hedersvåld är däremot av en transnationell karaktär, särskilt eftersom ett argument som förs i uppsatsen handlar om den ökade kontrollen av kvinnans heder efter migrationen. Fältet har utkristalliserats genom

att studera sekundärmaterial i form av artiklar ur media angående debatten om hedersmord, främst under åren 2000-2004. Det empiriska materialet kompletteras med primärmaterial i form av intervjuer med olika samhällsaktörer, vars syfte är att motverka det hedersrelaterade våldet. Tanken är att aktörerna ska ge mig en bild av hur det svenska samhället hanterat hedersfrågan. De respondenter som förekommer är: Länsstyrelsen, socialtjänsten och frivilligorganisationen Elektra alla verksamma inom Malmöregionen. Urvalet speglar olika ansvarsområden inom hedersproblematiken samt olika positioner kring debatten om hederstänkandet. Jag är medveten om att en representant från regeringen hade varit lämplig för att utreda regeringens position i frågan men då det ej var möjligt, anser jag att Länsstyrelsen fungerar som en god ersättare eftersom myndighetens verksamhet är på direkt direktiv av regeringen. Intervjuerna har varit strukturerande, eftersom samma frågeställningar har ställts till alla respondenter, då min tanke har varit att genomföra en jämförande analys av hur de olika aktörerna agerar samt uppfattar hedersfrågan.

Jag har valt att avgränsa mig till kvinnan som drabbad av hedersvåldet även om jag är fullt medveten om att våldet också drabbar män och homosexuella. Dock har jag valt att fokusera på enbart kvinnans roll, eftersom en teoretisk ansats som presenteras i uppsatsen är den konflikt som kan förekomma mellan kvinnans rättigheter och mångkulturalismen som politik. Inte heller väljer jag att studera andra länders hanterande av hedersproblematiken även om det vore oerhört intressant och fruktbart, ett perspektiv som kan vara lämpligt för en fortsatt uppsats på ämnet.

2. Heder och hedersmord

2.1 En skadad heder

För att ”förstå” varför föräldrar till en 16-årig flicka jagar sin dotter med kniv mitt i centrala Malmö p.g.a. av vad som påstods vara en ”skadad heder” (se Andersson i Metro 29/3-06), bör begreppet heder definieras och närmare studeras. Det finns inte en fastställd definition av begreppet men m.h.a. av olika forskare som studerat hedersbegreppet är min ansats att presentera en översikt av begreppet som vidare kan användas som en definition i uppsatsen. Först några rader som kommer att gälla för hela uppsatsens gång. Jag kommer att använda ordet kulturer eller folkgrupper när jag beskriver heder och hedersmord för olika grupper men det innebär inte att jag tillskriver alla individer inom den nämnda gruppen likadana värderingar vad gäller hedersfrågan. Det är viktigt att påpeka att döda en individ p.g.a. heder hör till sällsyntheten, även bland grupper där hedersmord är mer förekommande. Det är aldrig kulturer som begår mordet, utan människor som använder sig av traditioner för att kontrollera eller agera inom sin egen livssituation. Dessutom bör tilläggas att hedersmord inte enbart drabbar kvinnor utan även män framför allt homosexuella och i vissa kulturer straffas mannen som anses ha skadat kvinnans heder¹.

Alla har nog någon gång hört uttrycken ”en man av heder” och ”en ärbär kvinna”, liknade uttryck kan höras runt om världen. Uttrycken säger också något om den könseparation som finns i begreppet, en man har en heder medan kvinnan förknippas med ärbärhet och dess motsats skam. Inom de kulturer där hedersbegreppet är av hög relevans, gäller främst samhällen som är mer kollektivt strukturerade framför ett individfokus, mannen är förvaltare av hedern medan kvinnan i kraft av sin sexualitet kan utgöra ett hot mot familjens heder (Wikan 2004:57). För och utom-äktenskapliga förbindelser är det vanligaste sättet att skada hedern. Först då blir hedern av intresse och en offentlig angelägenhet. Den drabbade familjens heder kan ha skadats för flera generationer framåt, en man eller kvinna kan födas med vanheder (Awla 2005:151). Hedern är främst en känsla som har sociala implikationer, den kan användas för att upprätthålla ordningen inom traditionella samhällen ofta byar och landsbygd. Hedern kan även relateras till den välfärd som i Sverige tryggas av staten. I vissa samhällen utan den formen av välfärd blir du beroende av familjen och det är särskilt viktigt med döttrarnas äktenskap och därmed kontrollen av deras oskuld (Elektra 2002 Fakta heder).

Den norske socialantropologen Unni Wikan, menar att heder har två aspekter en yttre och en inre (2004:61). Kring hedersideologin råder en hederskod som på ett omedvetet plan är tydligt definerad för de berörda. Hedern är knutet till ett kollektiv familjen, släkten, klanen etc, då en medlem begår ett hedersbrott vanäras hedern för hela kollektivet. Den sociala omgivningens omdöme, en yttre aspekt, är av oerhörd vikt för en individs heder som i detta fall kan tolkas som anseende och respekt. Men det tillkommer även en inre aspekt av hedersbegreppet. Den offentliga vanäran är inte tillräcklig för att bli tvungen att återupprätta

¹ Abbas Rezai mördades brutalt i april 2006 och mordet blev känt som Högsbymordet. Åklagaren hävdade under rättegången att fallet var ett hedersmord. De anklagade förnekar bestämt att det var ett hedersmord. Mordet var brutalt. ”Det är tydligt att han skulle plågas till döds som en signal till släkten vars heder blivit kränkt”, säger Elisabeth Fritz målsägarbiträde till offrets mamma under rättegången (Ole Rothenborg DN 060409)

hedern. Det som tillkommer är att männen i familjen konfronteras med sin egen svaghet och i med detta provoceras (Wikan 2004:72).

Varför är det slutligen så viktigt att betraktas som en hedersam familj. Enligt Awla anses en vanhedrad familj, främst de manliga medlemmarna, misslyckade och utesluts ur den sociala gemenskapen. Döttrarna i familjen blir oattraktiva på äktenskapsmarknaden. Sammanfattningsvis betraktas en vanhedrad person med förakt; han ska sänka blicken vid möte med andra. Inom reglerna för hederskoden står det klart att hedern kan förloras. Det finns olika möjligheter som kan rädda hedern för en familj som fått sin heder ifrågasatt. Ett äktenskap kan påtvingas mellan de personer som anses ha begått hedersbrott, det kan t.o.m. förekomma vid våldtäkt. Fram till 1990-talet har 14 länder i Latinamerika sådan lagstiftning. En kvinna som skadat familjens heder kan även förskjutas ur familjen med allvarliga konsekvenser om kontakt skulle återupptas, något Fadime tragiskt fick erfara. Det sista alternativet är det grymma hedersmordet som återstår såsom den enda möjligheten för att återupprätta familjens anseende.

”Jag har trampat på deras heder, jag har tagit ifrån dem allt de har, jag har förstört släktens liv., att döda mig är det enda sätt de har för att få tillbaka sin heder, sin stolthet, sa Fadime.” (ur Wikan 2004:62)

2.2 Att begå mord i hederns namn

Att förstå och definiera hedersmord är om möjligt ännu svårare än att beskriva hedersbegreppet. Att förstå och acceptera är i detta fall diametralt olika men möjligen kan en uppfattning av innerbörden leda till ett motverkande av fallen hedersmord. I den debatt som uppkom efter mordet på Fadime förekom röster som ville likställa hedersmord med mord på kvinnor i allmänhet, således en konsekvens av ett universellt kvinnoförtryck. Jag vänder mig mot den typen av påstående, utan att för den skull fördöma den ena typen av mord som mer fasanfull än den andra. Awla (2005) pekar på en rad faktorer som särskiljer morden. I fallet med mord på kvinnor i allmänhet handlar det inte sällan om svartsjuka och begås av en person med en kärleksrelation till offret. Det finns heller ingen som helst acceptans i lagar eller socialt tryck hos omgivningen av brottet. Brottet och mördaren fördöms av samhället. Med hedersmord sker brottet ofta av en nära släkting eller familjemedlem till offret, sällan den mördades partner, det är en överlagd händelse som inte sker i affekt utan med motivet att rädda familjens heder och slutligen kan det finns en acceptans hos omgivningen i form av en hedersideologi. I vissa länder finns även lagar som dömer hedersmördare utifrån förmildrande omständigheter. Brottet begås för att familjen ska kunna stanna kvar i den sociala gemenskapen och inte uteslutas. Hedersmord äger rum inom ramen för en värdegemenskap, upprätthåller en moralisk ordning även om den inte är implicit medvetandegjord eller uttalad (Kurkiala 2005:183). Att straffa någon som bryter mot de oskrivna reglerna är ett förväntad åliggande av de manliga medlemmarna av familjen.

Hedersmord hör inte till någon specifik kultur, religion eller etnisk grupp. Fenomenet förekommer i alla religioner och kulturella grupper men mer bland landbygdbefolkning. Tyvärr har hedersmord fått en stark anknytning till kulturer från Mellanöstern, trots att även i dessa kulturer tar det stora flertalet avstånd från hedersmord. Det är viktigt att understryka att hedersmord är den sista utvägen och den yttersta formen av hedersrelaterat våld, även i gemenskaper där hederskontroll är en del av vardagen motsätter sig flertalet den typen av agerande. Hedersproblematiken handlar till stor del om en överdriven och påtvingad kontroll som i vissa fall inte ens leder till våld men innebär inskränkningar i den egna friheten.

3. Kultur som ett redskap i tillvaron

I detta kapitel diskuteras kulturbegreppet och dess relation till hedersvåld. I nästföljande kapitel kommer debatten om hedersmord att beskrivas och det är därav angeläget att utmejsla de olika synsätt på kultur som präglar förklaringarna till förekomsten av hedersmord. Avslutningsvis redogör jag för den teoretiska syn som ligger till grund för uppsatsens tes - kultur som ett redskap för en meningsfylld tillvaro.

3.1 Kulturbegreppets utveckling inom antropologin

Inom antropologin har en ständig debatt förekommit angående definitionen av kultur. Kultur har förvandlats från att benämnas i singularis och betyda *ett folk* till idag anses som ett gränsöverskridande och hybrid fenomen. Framför allt anses kultur idag vara pluralistiskt i sin form och detta tydligast exemplifierat med det nutida mångkulturella samhället. Under sent 1800-tal och början av 1900 fanns det en skiljelinje mellan den tyska versus den franska synen på kultur. Inom den franska filosofin innebar kultur (framför allt sin egen) civilisation och förknippades med tecken på mänskliga framsteg och universalim, det ansågs möjligt för hela världen att civiliseras. Den tyska däremot framhöll *Kultur* i sin motsatta betydelse till civilisation och själva innerbörden kultur präglades av nationalism. Den tyska kultursynen var en mer relativistisk kultursyn snarare än universell.

Med moderniseringen under 1900-talet blev kultur något som ansågs vara en barriär till moderniseringen. Den moderna civilisationen skulle i slutändan vinna över lokala och mindre effektiva traditioner. Kultur var avsett endast för att förklara varför människor höll fast vid irrationella mål och självdestruktiva strategier (Kuper 1999:10). En viktig aspekt som blir av intresse även i den fortsatta uppsatsen. Kultur verkar ha varit mindre väsentligt vid moderniseringen, då mänskliga framsteg gjordes och framtidstron var stor som jag senare kommer att framhålla har behovet av kultur visat sig öka desto mer krisartat ett samhälle ter sig (se Friedman 1994, Ekholm-Friedman 1991).

Det är dock under den här tiden som kulturbegreppet kom att förändras från sin biologiska prägel. Ideén om att kultur inte var medfött utan inlärt och även lånat, fick fäste (Kuper 1999:11). Redan vid den här tiden påpekades av antropologen Adolf Bastian att kulturer är hybrida och ständigt föränderliga. Kulturella skillnader skapades av den lokala miljön och kontakt mellan folkgrupper (Kuper 1999:13). Den som framför andra kom att argumentera mot den biologiska synen och hävda att kulturen skapar oss, var Franz Boas. Jag väljer att presentera honom närmare, då han än idag är aktuell att hänvisa till i den debatt som idag råder kring kulturbegreppet.

Franz Boas var den antropolog som utvecklade det relativistiska kulturbegreppet (Lindberg m.fl. 1997:55). Han var också den som bröt mot den hierarkiska och kulturevolutionistiska synen inom antropologin som länge fokuserat på ras. Det han vände sig emot var fördomsfulla beskrivningar av andra människor och han kritiserade den eurocentriska utgångspunkten vid studiet av kultur (1997:71). I den rasistiska miljö som rådde på 30-talet argumenterade han emot ras och arvsanlag som förklaringar och framhåll miljö och diffusion, *nuture before nature*, (1997:72). Han menade att människan beteende, oavsett kulturtillhörighet, bestäms av de traditionella material hon förfogar över. Men traditionerna är aldrig statiska, utan ständigt föremål för förändringar och omtolkningar (1997:75).

Boas framför tidigt de tankar som idag kan hävdas vara gällande för många som studerar kultur, att kultur inte är statiskt utan i ständig förändring och pluralistiskt. Dock säger hans kulturbegrepp mindre om kulturens påverkan på den egna identiteten. Det är dock viktigt anser jag att presentera Boas kulturbegrepp, då han var den inom antropologin som framhöll kulturens betydelse över ras. Svagheter fanns med hans användning av kulturbegreppet och de kommer med tiden att omformuleras och utvecklas i en ständigt pågående process. Vissa av de svagheter som påpekas är aspekter som idag diskuteras ljudligt kring det alltid omdebatterade kulturbegreppet, nämligen, frånvaron av sociala positioner, sociala nätverk, eller hierariska maktstrukturer (1997:76). Det som idag framför allt kan hänvisas till argumentet om kulturens betydelse för den sociala identiteten. Men som Lindberg (1997) påpekar och vad som bör erinras är att vid den tiden var argumenterandet om alla människors lika värde, ofattbart nog, tillräckligt kontroversiellt.

3.1.1 Dagens kulturbegrepp

Sedan Boas har en rad framstående antropologer utvecklat och förändrat synen på kultur, alltifrån att som Geertz anse att kultur kan läsas som en text, tolkande etnografi, och att det inte finns en generell kultur utan bara specifika kulturer. Till att betrakta kultur som ett flöde av olika meningar och symboler. Idag talar man om kultur utifrån begrepp som mångfald, pluralism och hybridisering, de som håller fast vid bilden av kulturella gränser och renhet är främst etniska och religiösa fundamentalister. De är heller inte ovanligt att den bilden målas upp vid etniska konflikter utifrån en s.k. etnonationalism.

Kultur var länge sett som ett statiskt fenomen med klara gränser som kunde relateras till territorier. I en globaliserad värld med förekomsten av mångkulturella samhällen blir det allt mer tydligt att kulturer verkar gränsöverskridande och är ständigt föränderligt. Men är det ett nytt fenomen har kultur inte alltid varit flytande och ständigt konstuerat i relation till den sociala och politiska kontexten? Hannerz (1992) menar att begreppet kultur måste separeras från territorier. Han föreslår att ett *flöde av meningar* är en bättre benämning för kultur idag. Ett flöde av meningar som flyger mellan centrum och periferi, som förmedlas eller hindras av olika institutioner. Den här kulturen utan territorier anser han bör defieras som *kreoliserad*. Flöden av meningar som korsar varandra och blir kreoliserade. Distributionen av kultur inom världen, är påverkad av en struktur av assymetriska center och periferi relationer som påverkar kulturer i olika grader (Hannerz 1992:261).

Både Kajsa Ekholm-Friedman (1991) och Jonahan Friedman (1994) vill belysa den konstruktiva aspekten av kultur ur en historisk kontext. J. Friedman ifrågasätter användandet av begrepp som kreolisering och hybriditet i relation till kultur och menar att kulturer har alltid blandats och framförallt förutsätter begreppen en syn på rena och ursprungliga kulturer. Begreppet hybridisering är i sig ett uttryck för en nostalgi om en äkta kultur. Redan Boas påtalade hur element importerades i förandet av kultur (1994:75). Han vill istället se kultur som något som lyfts fram och produceras i tider av hegemonisk nedgång i världen. Det finns en stark relation mellan förändringar i flödet av kapitalaccumulation i världen och identitetskonstruktion samt kulturell produktion (Friedman 1992:333). Liksom Hannerz anlägger han ett världssystemsperspektiv och menar att förändringar i världssystemet påverkar människors behov av att söka sig tillbaka till sina rötter. En kulturell blomstring sker i tider av ekonomisk och politisk nedgång. Det kan innebära olika responser som exempelvis den Hawaiiiska rörelsens fokuserande på en Hawaiiisk identitet och en ursprunglig kultur. I detta synsätt framträder en bild av kulturen som en produkt eller medel som kan användas för att hantera svåra tider. Det är också framträdande vid den korta tillbakablickningen av kulturbegreppets utveckling, då kultur vid tiden för modernisering ansågs vara ett hinder för framstegen och heller inte var nödvändigt vid den positiva framtidsanda som rådde. Det har

funnits en föreställning om kultur som en objektiv realitet. Men kultur menar Friedman, är inte något som existerar ”där ute”, utan är en föränderlig produkt av mening och tolkningar både inom och mellan samhällen (1994:74). Det är inte en statisk kategori.

Kulturstudier och kulturbegreppet, som antropologer har varit föregångare inom, delar idag fältet med en rad olika akademiska discipliner som även dem studerar etnicitet och kultur. Utvecklingen av kulturbegreppet har tidigare föregåtts av en debatt mellan de som förespråkar en universell eller en relativistisk syn på kultur. Idag har det fältet utökats med ett ytterligare synsätt företrätt av *Culture studies*-skolan som menar att båda synsätten delar en essentialiserad syn på kultur som oproblematiserat konstituerar kultur av specifika nationella och etniska kollektiv. De argumenterar för ett mer dynamiskt kulturbegrepp, i vilket kultur transformeras från ett statiskt homogent fenomen gemensamt för alla medlemmar av nationella och etniska kollektiv, till dynamiska och sociala processer (Yuval-Davis 1997:41). Detta postkoloniala synsätt är inte helt oproblematiserat vilket framför allt blir framträdande vid debatten om hedersmord, där en av de mest framträdande sidorna av debatten kan tillskrivas detta teoretiska perspektiv.

Bilden av kulturella helheter var slutligen övergiven inom antropologin. Enligt Kuper har den postmodernistiska riktningen haft en paralyserande effekt på antropologin, då den förnekar möjligheten till en kors-kulturell komparativ antropologi (1999:223). Den har lämnat efter sig en osäkerhet speciellt för nya etnografer om de överhuvudtaget kan uttala sig om kulturer och olika levnadssätt. Framför allt om förekomsten av kulturella skillnader. Idag precis som förr är kulturbegreppet fortfarande omstritt, det kan anklagas för att reducera individualitet och få individer framstå som oflekterade kulturella robotar. Trots kritiken tror jag att kulturbegreppet är och förblir en viktig del vid analyserandet av vårt samhälle. Den säger något om och hur människan tolkar världen och vi människor har ett behov av att förstå den värld vi lever i genom en värdegemenskap. I de fall där den delas anser jag att man kan tala om en kultur hos en grupp människor. Och det är de delade värderingar och föreställningarna som är intressanta att tolka. Ett antropologiskt kulturbegrepp kan relateras till ett samhälle. Den ser kultur som en dimension i mänskligt socialt liv snarare än som en beteckning för en viss typ av aktivitet (Kurkiala 2005:85). Den kulturella dimensionen handlar om hur människor tillskriver sina liv och sin värld en mening. I den utsträckning individers tolkningar i stort sett är samstämmiga med andras är deras tolkningar kulturella (Kurkiala 2005:85).

Jag väljer att för den här uppsatsen att använda mig av vad jag skulle anse är en antropologisk förståelse av kulturbegreppet, i vilket jag kopplar vardagslivet till värderingar och normativa ståndstaganden. Jag delar Kurkialas (2005) kulturförståelse som innefattar normativa föreställningar och ett moralsystem. I de fallet bidrar kulturella värderingar till hur människor tolkar sin omgivning och agerar inom sin livssituation. *Kultur kan sägas vara ett kitt av värderingar, föreställningar och tolkningar som binder samman människor i gemenskaper* (Kurkiala 2005:17). Ett kulturbegrepp som kan vara användbart för att förstå människors handlingar. Att dela en kultur är att dela en uppsättning av värderingar, därmed inte sagt att alla accepterar dem men de känns vid inom gemenskapen, de gemensamma värderingarna skänker legitimitet till vissa handlingar och motsätter sig vissa typer av agerande

3. 2 Kultur som ett redskap

Wikan (2004) vill i sin definition av kultur relatera den till agerande. Kultur är värderingar, ståndpunkter och idéer som ligger bakom handlingar (2004:92). Men det innebär inte att man tänker och agerar automatiskt lika enbart för att man delar vissa kulturella värderingar. Vi

människor är inte programmerade produkter av en kultur, däremot kan en kultur användas som en produkt av människan.

Erkännandet av kulturella minoriteter är givetvis en stor seger för en mer humanitär värld men den nu mer spridda kulturelrelativismen har även sina avigsidor. Det är varken fel eller klandervärdt att minoriteter vill tillgripa strategier som identitetspolitiken idag erhåller för att nå makt, de är ofta maktlösa grupper som nu kan använda sig av spelregler de själva inte satt upp. Det är heller ingen tvekan om att i detta fall blir den kulturella identiteten ett medel för att skaffa sig förmåner som utbildning och politiska rättigheter. Det är dock mer svårsmält att människor kan tillåtas agera oacceptabelt utifrån sin påstådda kultur. I USA finns en särskild strategi för detta, den kulturella försvarsappelen. Inom ramen för den logiken kan minoriteter försvaras mot lagbrott genom att hävda att de inte är brott mot de traditionella normerna inom lagbrytarens kultur (Hylland Eriksen 1999:30). Ett tydligt exempel på hur kultur används som ett sätt för att förmildra en människas agerande. I många länder där hederskulturer existerar betraktas mord i hederns namn som förmildrande omständigheter vid en straffutgång.

I avsnittet (3.1.1) om dagens kulturbegrepp framkom teorier om kulturens konstruerade karaktär efter rådande omständigheter (se Ekholm-Friedman 1991, Friedman 1994). Jag vill i detta avsnitt ge stöd åt tesen kultur som ett redskap utifrån en rad olika teoretiker som finner att kulturen och dess nära relation till identitetsskapandet är under påverkan av såväl det egna samhället som den globala situationen.

Ekholm-Friedmans (1991) bok om Kongo är en studie av hur människor upplever kulturell kontakt och hur de erfar det egna samhällets nedbrytning. Konkvensen av det Kongolesiska samhällets kollaps blir ett kulturellt återupplivande i form av traditioner som innefattar häxkonst och vidskeplighet. Kultur och tradition blir till en produkt att hålla fast vid i en osäker tid, och det som koloniserarna finner som det traditionella Kongo är i verkligheten en sen produkt av den kulturella kontakten med det expanderade Europa (Ekholm-Friedman 1991:1) Efter koloniserigen befinner sig landet och dess människor i en nedbrytningsepok. Kultur och traditioner blir viktigare än någonsin i det sökandet, så själva sökandet efter en identitet eller säkerhet blir en produkt och den produkten är kulturen. Det är således inte enbart en studie om hur nedbrytning av ett samhälle ter sig utan även hur ett samhälle i det tillfället blir kulturellt intressant.

Jonathan Friedman (1992) menar att förändringar i världssystemet kan relateras till strukturen av individers identitet och det är därför vi ser en ökad andel av olika sociala rörelser med identitetspolitik som politisk plattform i tider av nedgång medan goda tider präglas av en mer kosmopolitisk syn på individen. En stabil hegemonisk situation präglas av ett nedvärderande av lokal kultur och en nödvändig identifikation med den domierande västerländska modellen som definieras som det moderna (Friedman 1992:338). Likadant menar han att en *kulturell produktion* relaterad till identitetsskapandet är förbundet till de globala processerna i världssystemet. Friedman utvecklar teorier inom något som kan benämnas ²krisantropologin. De senaste årtionden har stora förändringar skett i världen som lett till både fragmentering och homogenisering parallellt. I världssystemets krisdrabbade centrum har det skett en förlorad tro på civilisationens framsteg och en korresponderande explosion av kulturella rörelser med ny traditionalism, en aktivitet som strävar till att ometablara en ny kulturellt definierad identitet (1994:78). All kulturell skapelse är motiverad och motiven kommer utav de skapande subjektens för tillfälliga omständigheter (1994:13). Identitetskriser i världssystemets kärna hänför såldes Friedman till en mer generell global kris som består i ett försvagande av nationella identiteter och uppvaknandet av nya mer primordiala identiteter.

För att förstå hur kulturen spelar en viktig roll i identitetsprocessen beskrivs kultur som ett set av element använt av befolkningen i sin egen självidentifikation, snarare än vår

² Begrepp hämtat från föreläsningar vt- 06 av Steven Sampsson.

identifikation med dem. Det som Friedman benämner den etniska identitetens kultur, från vilken identitetsstrukturen formas. Den här identiteten kan försvagas i tider av ekonomisk framgång, då andra identiteter kan vara mer lösnande, vid perioder av nedgång är den något att falla tillbaka på som en kulturell och psykologisk säkerhet (1994:88-89). Det finns även olika strategier i själva identitetsskapandet, *consumption of modernity / production of tradition*, enligt Friedman handlar strategierna inte enbart om kulturella skillnader utan den globala positionen. Han refererar till Bourdieu för att påpeka hur olika livsvillkor genererar olika strukturer av *habitus* (1994:113). Strategierna är i en specifik kulturell förklädning men kan betraktas ur en särskild lokal/global artikulation utifrån vilken de uppstår (ibid).

Kapferer (1988) vänder på synen om våld hos etniska grupper som något irrationellt och försöker istället förklara rationaliteten i våldsbegagna grupperns beteende. Våldet blir ett sätt att skapa ordning i ett samhälle som redan präglas av kaos och för att kunna mobilisera och legitimera våldet fungerar ideologier kring etnicitet och nationalism som en enande kärna. I Sri Lanka är ordningen upprättad genom den hierarkiska ordning som finns i samhället. Den som försäkrade fortlevnaden av hierarkin var staten och med en stark stat formades starka individer (1988:7). En attack mot staten är en attack mot den egna personen och det är orsaken för den plötsliga och nästan oförklarliga transformationen av ett fredligt folk till en våldsamt mob (1988:101). Våldet blir en ordningsskapande mekanism, på så vis vore det felaktigt att se dessa grupper som ett offer av irrationalitet. Den hierarkiska kosmologin i samhället är en del av hur människorna uppfattar sin plats i världen och inbäddad i den singuleiska kultren genom myter och traditioner. Hierarkin är förstådd i ontologin. Kapferer gör en tydlig distinktion mellan ideologi och ontologi. Ontologin går på ett djupare plan och inger individen en förståelse för dess plats i världen. Grunden på vilken människan skapar sin föreställning om det uppenbara (1988:80). Under den nivån är ideologin som är mer fundamentalt och reellt för oss. Ontologin realiserar sin mening genom ett ideologiskt agerande av människan i en social och politisk värld (ibid).

Påståendet om irrationella grupper med en osammanhängande ideologi kan därav ifrågasättas, då en mer ontologisk verklighetsuppfattning torde styra grupperns agerande med en ideologi som mobiliserande kraft. Etniska grupper samt nationalistiska har på så vis lättare att mobilisera än klasser, då de har en tydligare ontologisk innerbörd av vem man är. Etniska konflikter blir en produkt av en kulturell logik snarare än ett irrationellt beteende.

4. Debatten om hedersmord

Följande kapitel redogör för den debatt som blossade upp efter mordet på Fadime Sahlindal 2002. Det kom att bli en oerhört oförsonlig debatt som fördes i svensk massmedia av akademiker och andra samhällsdebattörer. Jag kommer att presentera de huvudsakliga läger som kan urskönjas i den stundtals ursinniga debatten. Kapitlet avslutas med en analys utifrån föregående teorikapitel och den beskrivna hedersmorddebatten, i vilken jag argumenterar för vikten av att studera hedersvåld ur ett flerdimensionellt perspektiv där den kulturella faktorn likaså har en central roll.

4.1 De olika positionerna i debatten

Hedersmord gav upphov till en förvirring, var det en integrationsfråga eller en jämställdhetsfråga. Och framför allt hur skulle man handskas med dåd vars motiv var legitimerat genom kulturella föreställningar? Här följer en introduktion av de olika synsätt som framfördes. När läsaren har fått en bild av de ståndpunkter som fördes i meningsutbytet om vad som förelåg de uppmärksammade hedersmorden, kommer var ståndpunkt att problematiseras angående frågan om hederskulturens existens. Vidare i uppsatsen studeras, vilka argument som idag har en avgörande betydelse för hur samhället hanterar det hedersrelaterade våldet

4.1.1 Den patriarkala skulden

En kort tid efter det uppmärksammade mordet fastslog ledande feminister att det var det universella patriarkatet som var boven i dramat. Fadime mördades för att hon var kvinna inte för att hon tillhörde en specifik kategori kvinnor. ”Det finns en allmän rädsla för att acceptera att våldet mot kvinnor har samma grund var man än befinner sig. Kanske för att det skulle skaka om den svenska självbilden” (Rizvi i red. Englund, Larsson 2004:10). Argumentet för en feministisk förklaringsmodell, i vilken hedersmord inte skulle tolkas utifrån kulturella termer, handlade om risken för att våldet mot kvinnor i etniskt svenska hem skulle normaliseras och osynliggöras.

Åsa Eldén och Eva Lundgran skriver i Svd (1997-01-21); ”Vi får inte tveka att benämna dessa brott utifrån vad det är ett uttryck för, nämligen djupt liggande kulturella variationer av kvinnoförtryck”. De kritiserar att den etniskt svenske mannens våld mot kvinnor relateras till individuella problem eller psykologiska orsaker medan invandramän hänvisas till kulturella förklaringar. Forskarna anser istället att vi måste uppmärksamma det kulturella mönster i vår egen kultur som gör detta våld till en del av vardagen. Eldén anser att våld mot alla kvinnor ska ses som yttringar av en patriarkal struktur (Jemteborn 2005:32). I hennes egen analys där hennes informanter anger kulturella förklaringar till förtryck är det enligt henne en konsekvens av informanternas kontrabild till en föreställning av ”svenska kvinnor som jämställda och fria”. De framställer sitt förtryck i termer av hederskultur, eftersom denna diskurs är tillgänglig för dem från samhället (ibid).

Under ett relativt tidigt skede av debatten utlade sig dåvarande integrationsminister Mona Sahlin och tidigare statsrådet Margareta Winberg i DN debatt där de tydligt tog avstånd från kulturella förklaringar (DN debatt 00-12-08 ”Kultur är ingen ursäkt”). ”Vi får aldrig acceptera talet om ”hedersmord”. Ingenting bevisar att våldet mot kvinnor är kulturellt betingat, det

handlar endast om mäns våld mot kvinnor”. Deras budskap var entydigt, hedersmord var mord med motiv i det könsstrukturella förtrycket. Kulturen var endast en ursäkt som används i århundranden för att legitimera det strukturella förtrycket. Likaså varnades allmänheten för att använda begreppet kultur som synonymt till ras. Att använda ord som ”kulturella skillnader” och ”kulturell bakgrund” var farligt nära att sammankoppla ras med kultur i detta sammanhang, åsikter som delades av flera sidor i debatten. Artikeln redogör uttryckligen för regeringens position i frågan om hedersmord vid tiden för debatten. ”Morden har sin grund i det strukturella förtrycket och att hänvisa till kulturella förklaringar är att komma med rasistiska påståenden” (ibid).

Men med flera fall av hedersmord kom Sahlin att revidera sin ståndpunkt. ”Jag svek” var orden från Sveriges integrationsminister vid tiden för Fadimes begravning. ”Jag svek för att jag var rädd att ge näring åt rasismen³” (Wikan 2004:51). Hon säger vidare att hon osynliggjort dem (invandrarkvinnorna *min anm.*) och deras problem. Sahlin var dock mycket påverkad av en annan sida i debatten, vilket är uppenbart när hon beskriver sin rädsla för att ge näring åt en kulturell rasism.

4.1.2 Hedersmord en yttring av det patriarkala våldet?

Det feministiska perspektivet kan med fog hävdas ha fått störst inflytande på debatten till en början, tack vare det stöd som kom från ledande politiker. Det gav en universalistisk förklaring utifrån den universella patriarkala strukturen som inte pekade ut någon annan grupp än det manliga könet, på så vis undkom förklaringen att riskera en stigmatisering av vissa kulturella grupper. Det fanns således inget särskiljande av hedersrelaterat våld och annat våld mot kvinnor. Samma modell skulle användas för att tolka alla former av våld mot kvinnor (Kurkiala 2005:179). Kulturens roll förminskas och man utgår från en universell kultursyn, alla har en kultur och i *alla* kulturer finns det yttringar av det patriarkala våldet. Det kan visserligen tolkas som att våldet är kulturrelaterat men de är knappast debattörernas poäng, utan då alla kulturer ändå uppvisar patriarkalt våld är kulturen irrelevant istället ska fokus riktas mot mannens strukturella överordning.

Eldén och Lundgren verkar inte ha något problem med att använda sig av ett traditionellt antropologiskt kulturbegrepp d.v.s. kultur är lika med traditioner, normer och värderingar. ”Att kultur för vad det betyder att vara man och kvinna i olika samhällen ligger djupt rotade i kultur och religion råder inget tvivel om” (se Svd 1997-01-21). Men för dem handlar det inte om kulturella skillnader utan snarare likheter. I alla kulturer finns det ett pågående kvinnoförtryck. Svenska mäns våld är lika kulturbundet, enbart olika variationer av samma kvinnoförtryck. Deras uppfattning var rådande ända upp i regeringen. De två ministrarnas argumentation, Sahlin och Winberg, är dock till viss del haltande som att de själva inte är helt övertygade. Framför allt råder det en tveksamhet kring deras användande av kulturbegreppet. I den mångkulturella politik som de själva är med och utformar innebär kultur, i linje med den mångkulturella policyn, om att bejaka den egna kulturen som en del i själva identitetsprocessen. Men när det kommer till en mer negativ kulturell skillnad, är kultur inte relevant att tala om. Var går gränsen för kultur i deras synsätt? De båda balanserar mellan en feministisk förklaringsmodell och den rådande uppfattningen om en existerande kulturell rasism.

Att det inom flertalet kulturer, möjligen alla, existerar kvinnodiskriminerande normer och ibland förtryck, är tyvärr ett rådande faktum som verkligheten speglar. Men de feministiska förespråkarna betraktar problematiken ur ett allt för generellt perspektiv istället för att fokusera på vad debatten gäller, nämligen mord i hederns namn. Det är inte bara en kulturell

³ Med rasism förutsätter jag att Sahlin menade det som idag kallas kulturell rasism.

variation av kvinnoförtryck liknade svartsjukedrama, det har en djupare kulturell innerbörd som kan stödjas av både män och kvinnor. Även om mannen oftast är den som agerar kommer uppmaningen i många fall från kvinnliga släktingar som har till sin uppgift att vakta dotterns heder. Och var finns de värderingarna som skulle delas av de svenska männen inom vår kultur som kan jämföras med den kulturella logik som delas av både kvinnor och män kring företeelsen hedersmord? Att utpeka kvinnoförtryck som den uteslutande enda faktorn blev i längden inte hållbart. Wikan (2004) tolkar Sahlin som att hon med sveket inte tydligt förstått att alla former av förtryck inte är likadana. Att kvinnoförtryck inte ser likadant ut inom alla kulturer eller för alla kvinnor. Det är den synpunkten man borde ha tagit hänsyn till när problemen med hedersrelaterat våld blev synliga inom det svenska samhället. Men fram till tiden för Fadimes död och bland många aktiva feminister även idag, mycket p.g.a. att den förklaringen under en lång tid stöttes av regeringen, anses våldet likställas med ett universellt kvinnovåld.

4.1.3 Integrationsaspekten och samhällets diskriminering

Åtskilliga samhällsforskare med förankring i den s.k. *Culture Studies*-skolan ansåg att debatten om hedersmord egentligen handlade om ett svenskt kollektivt identitetsbygge (se Svd 2002-11-14 Ingmar Lindberg, M. Dahlstedt). Identiteten är ständigt föränderlig och skapas i relation till den Andre. En syn som är oerhört härskande inom den nämnda skolan, därav tolkades debatten om hedersmord att i realiteten handla om att definiera det ”bättre svenska” mot den ”onde andre”. En slags kulturell rasism, där kultur istället för raser rangordnade människor. I boken *Debatten om hedersmord* (2004) återvänder nio personer som deltog i eller berördes av debatten och summerar slutsatserna. Alla författarna är praktiskt taget enade i att debatten utgjorde en negativ definitionsram mellan svenskar och utlandsfödda. Invandrarmän homogeniserades och fick stå för en reaktionär kvinnosyn i motsats till den emanciperade och jämställde kristna svenska mannen (red. Larsson, Englund 2004:7). I gemensamma slutsatser finner författarna att debatten präglades av kulturrastiska föreställningar om ”vi och dom”.

Masoud Kamali som leder den statliga utredningen; *Diskriminering, integration och makt*, var en som aktivt argumenterade emot existensen av en hederskultur och gör det fortfarande än idag (<http://www.paraplyprojektet.se>). Han kritiserar det han kallar kulturmodellen som han menade i sin logiska konsekvens innebar att individer från ett kulturellt område är produkten av en viss kultur. Segregation och utestängning var de faktorer som han ansåg låg bakom de tragiska morderna. ”Behov av identitet och tillhörighet gör att det bildas samhällen i samhället. Här kan kulturer inte bara bevaras, utan nya och mer konservativa mönster kan skapas i det nya landet” (Masoud Kamali Göteborgs-Posten 2002-01-26). Kamali anser att hedersmord har kommit att betraktas som en kulturell egenskap hos invandragrupper från Mellanöstern, att det framställs som ett menatalt tillstånd som legitimerar mördandet av kvinnor. ”Detta är en oerhörd förenkling och ett resultat av ett system som under hela dess moderna historia har betraktat icke-västerlänningar som "de andra" och i många fall "omänskliga" (ibid). Kultur är inte "en klump värderingar" eller individuella egenskaper och framför allt inte statiska, menar Kamali. Trots en god teoretisk poäng att betona att kulturer inte är en statisk kategori, är kulturen inom en grupp för många uppfattad som ett stelnat livsmönster. Frågan är vem som kan och har möjlighet att uppleva det annorlunda?

4.1.4 Segregation och strukturell diskriminering till grund för hedersrelaterat våld?

Nästefter den feministiska tolkningen och särskilt inom den akademiska världen fick begrepp som strukturell diskriminering och kulturell rasism en avgörande betydelse i diskussionen om hedersmord. Likaså i detta fall fick perspektivet en politisk dimension som existerar än idag, då en av de ledade företrädarna för perspektivet, är ansvarig för regeringens integrationspolitiska maktutredningar. När den dåvarande integrationsministern tvekade krig den patriarkala skulden kom hon att istället vända sig till förklaringar om majoritetssamhällets skuld, i princip brister i den egna integrationspolitiken. Precis som hos den feministiska sidan är kulturen frånvarande som en förklaringsfaktor. Talesmännen inspirerade av postkolonial teori betonar vikten av ett dynamiskt kulturbegrepp och motsätter sig den essentialisering som kulturbegreppet genomgått, vilket är en förnuftig reaktion på ett farligt synsätt som implicerar att kollektiva identiteter betraktas som något vi bär på snarare än något som konstrueras, vilket kan leda till rasism. Men på samma sätt likställs en betraktelse av mordet som ett kulturspecifikt uttryck med en statisk syn på kultur, vilket homogeniserar nationella och etniska kollektiv. Kamali kritiserar det han kallar kulturmodellen som han menade i sin logiska konsekvens innebar att individer från ett kulturellt område är produkten av en viss kultur. Det förutsätts att "kulturmodellen" utgår från en statisk kultursyn som tillfaller alla inom kulturen. Resonemanget kan däremot vändas, att istället för att individerna blir produkten av en kultur blir kulturen en produkt som används för att tjäna specifika syften. Kulturen är i så fall långt ifrån statisk utan föränderlig utifrån rådande omständigheter (se Friedman 1994, Ekholm-Friedman 1994, Kapfer 1998). Studier visar att vid en migration till samhällen med en annan kvinnosyn tenderar hederskontrollen att öka⁴ (se Wikan 2004).

Att kulturer är av en föränderlig karaktär torde vara en gemensam ståndpunkt men det är framför allt en teoretisk verklighet. I verkligheten uppfattas kulturen för många som en statisk representation, vilket blir även mer tydligt för individer och samhällen som lever i utanförskap eller krissituationer och har behov av att den mentala bilden kvarstår. Det är framför allt dynamiska sociala processer, som perspektivet efterfrågar i synen på kultur, som inte är en reell verklighet inom gemenskaper med en sammanbindande kollektiv karaktär. Det är en aspekt som jag anser att diskrimineringsförespråkarna inte tar hänsyn till, trots deras viktiga ansats att betrakta heterogeniteten inom grupper som interna maktrelationer, tenderar man att homogenisera mellan olika grupper för att inte stigmatisera vissa kulturer.

Precis som Kurkiala påpekar finns det en rädsla för att tala om kulturella skillnader. Men i fallet hedersvåld är det väsentligt att förstå att det föreligger kulturella skillnader. Förekomsten av en kulturell rasism i samhället, att likställa kulturer med raser är något som den kulturrelaterade modellen anklagas för. En rädsla för att göra sig skyldig till den sortens rasism gjorde att få vågade ge sig in i debatten och framför allt uttala sig om kulturer och andra samhällens levnadssätt. Den här typen av argument är farliga att använda, då de behindrar att se problematiken från flera aspekter något som skulle vara de drabbade kvinnorna till hjälp. Det blev också ett lämpligt argument för att förringa motståndare men när även invandrarkvinnor protesterade mot att den kulturella faktorn ignorerades blev det allt svårare att tala om en kulturell rasism. Boas som under sin tid motverkade rasismen genom att framföra kultur före ras skulle nog bli förvånad över att idag, då rasbegreppet sedan länge är bannlyst anses kulturella förklaringar kring människors agerande vara rasism. Givetvis är en kulturdeterminism inte önskvärd, men är det verkligen detsamma att påstå att kulturen kan relateras till individers agerande som att påstå att rasen skapar oss som människor?

⁴ Resonemanget kommer att utvecklas vidare i kapitel fem.

Det positiva i argumenten anser jag vara att resonemanget framhåller en social dimension som segregation och att problematiken kan ses genom en klassanalys i form av ojämlika sociala relationer i samhället. Kamali menar själv att många kulturella traditioner bevaras och förstärks i exil (se Wikan 2004:79), samtidigt motsäger sig han förekomsten av en hederskultur och kritiserar en kulturell förklaring. Den strukturella diskrimineringen är säkerligen en bidragande faktor men det går inte att ignorera att själva agerandet är hämtat ur en kulturell regelbok. Kultur blir ett bannlyst begrepp som enbart får användas i positiva sammanhang, att relatera det till företeelser som ej är accepterade är att öka främlingsfientligheten i samhället. Men frågan är om man genom att gömma den kulturella faktorn och hävda att alla är vi lika, än mer skapar oförståelse för varandra och motverkar integration.

4.2 Den andra sidan av debatten

För alla var det inte lika självklart att ignorera den kulturella faktorn, trots att opinionsyttringar hördes från de kvinnor som ansåg sig leva inom en hederskultur bemöttes deras protester med en underlig tystnad. Även antropologer som är skolade i att förstå kulturens innerbörd för människors vardagliga liv framförde det väsentliga i att förstå den kulturella logiken. Deras argument blev bemötta med orättvisa anklagelser om att framföra främlingsfientliga åsikter.

4.2.1 De hotade av hedersrelaterat våld

Alla kvinnor ställde dock inte upp på bilden av hedersrelaterat våld som ett generellt våld mot kvinnor. Ett flertal kvinnor huvudsakligen från Mellanöstern hävdade att det visst fanns kulturell grund för hedersmord. De pekade på vedertagna normer om gruppens heder och hur mördaren istället för att fördömas ansågs ha räddat gruppens heder. Dessa berättelser gick varken att foga in under visionen om en multikulturellt utopia eller det universella patriarkatet (Kurkiala 2005:179).

Seyran Duran ordförande för kurdiska kvinnoförbundet, ifrågasätter regeringens insatser och undrar om den uteblivna minskningen av våldet kan ha något att göra med regeringens inställning till problemet. När regeringens hedermordskonferans genomfördes 2004 var inte en enda av de olika invandrarkvinnoförbund som engagerat sig i frågan inbjudna (Seylan Duran Expressen 04-12-07). ”Jag är så trött på att höra alla de invandrarrepresentanter som förskönar och sopar probelemt under mattan. Låt oss istället lyssna på dem som vågar vara uppriktiga” (ibid). Hon motsätter sig tolkningar som att morderna är relaterade till kärlekshistorier med svenska män. Att reducera hedersproblematiken till dessa förklaringar försvårar lösningen av problemet, varken i Turkiet eller Palestina har kvinnor mördats för att fallit för svenska män. ”Det är en del av kulturen att äldre släktingar starkt kontrollerar ungdomars liv” (ibid).

Nalin Peggul ledare för socialdemokraternas kvinnoförbund var en av flera starka invandrarkvinnor som höjde rösten i debatten och därmed även kritiserade det egna partiets politik. ”När kvinnor mördas fördöms mördaren starkt i det svenska samhället. Men när unga invandrarkvinnor mördas av sina släktingar för att de vill gå sina egna vägar möter mördaren ofta förståelse bland sina landsmän” (Expressen 02-02-12). Med de orden vill hon poängtera skillanden i hedersmord genom att peka på omgivningens reaktioner. För övrigt vill hon hävda att det ligger i omgivningens makt att inte sprida livsfarliga rykten, utan istället gå ut och kraftfullt fördöma morderna.

4.2.2 Vi lever med en hederskultur!

En intressant paradox uppkom som kan tyckas vara en konsekvens av den ”välvilliga” men samtidigt orealistiska mångkulturella politiken⁵. De debattörer och forskare som i mån om att inte spä på rasism och betona en icke-statisk kultursyn, placerade mordet i en icke-kulturell kontext och verkade därmed indirekt emot de invandrarkvinnor som levde under reella hot om vad de själva ansåg hederskulturellt våld. Krasst kan hävdas att den vita medelklassen hade råd att utesluta förekomsten av kultur till skillnad från kvinnor som upplever det var dag. Deras röster osynliggjordes eller bemöttes med tystnad, då de inte passade in hos forskare och debattörers ideologier och teoretiska perspektiv. Men vad betyder egentligen denna rädsla om att tala om kulturella skillnader i det svenska samhället?

4.2.3 De kulturellerade förklaringarna

Det fanns även dem som utan erfarenhet av att leva inom en hederskultur hävdade att den kulturella dimensionen inte kunde negligeras. De möttes inte sällan av misstro och anklagades för att ge uttryck för kulturrasism.

Unni Wikan, norsk kulturanropolog, menar att hedersvåld ska ses i ett kulturellt sammanhang där en specifik hedersideologi upprätthålls (2004). Wikan ser inte heller våldet som ett tecken på en irrationalitet utan snarare en rationell handling inom ramen för ett speciellt system. Motivet för det hedersrelaterade våldet är således enligt Wikan kopplade till den av gruppen /familjen kollektivt ägda hedern. I sin bok *En fråga om heder* (2004) skildrar hon på ett förtjänstfullt sätt en inblick i hedersbegreppets villkor, däremot lämnar hon lite utrymme till att diskutera frågan om varför hennes egen ståndpunkt blev bannlyst i debatten.

Kurkiala också han antropolog ägnar dock den frågan en stor uppmärksamhet (2005). Han placerar det hedersrelaterade våldet i ett sammanhang där en kulturell värdegrund aktivt och explicit legitimerar ett förtryck av kvinnor. Men betonar han, kultur dödar inte utan det är människors handlingar som dödar. Inte heller kan människors handlingar bara relateras till kulturella värderingar utan andra faktorer kan spela in som tryck från omgivningen och känsla av utanförskap i samhället. Det som framför allt påpekades från denna sida av debatten, var den legitimering och stöd som fanns i gemenskapen vid hedersmord. Det finns en gemensam värdegrund implicit som alla delar, ett hedersmord är därmed inte ett brott mot en moralisk ordning utan ett stöd av den (Kurkiala 2005, Wikan 2004). I sina reflektioner över debatten kommer han till mycket intressanta slutsatser om varför det fanns en så oerhörd motvilja att tala om hedersmord utifrån kulturella skillnader.

Den rädsla som råder i att relatera hedersmord till kultur bottnar i problemet att de varken går att reducera till det individuella planet (en galnings brott) eller universella (ett universellt patriarkalt våld) utan handlar om regler och normer som inte gäller alla utan några, tidigare hade kultur varit en given förklaring men idag vågar få göra den relationen (Kurkiala 2005:180). Han talar om vår tids rädsla att acceptera att kulturskillnader finns och att de har betydelse för våra värderingar och handlingar. Att reducera mordet till en psykopats illdåd eller en yttring av det universella patriarkala våldet är enligt hans uppfattning att hävda att skillnader ifråga om erfarenheter, värderingar och social organisation ingenting betyder för

⁵ Det påståendet kommer att redogöras för närmare i kapitel fem.

vad människor säger och gör (Kurkiala 2005:10). För det inte sagt att han är en förespråkare av en statisk deterministisk kulturförståelse utan han menar att ingen handlar i tomrum.

4.2.4 Modlösheten för att tala om kulturella skillnader

Den kulturellrelaterade modellen som delar en konstruktivistisk förståelse av kulturbegreppet, beskyldes för en statisk kultursyn. Skillnaden låg egentligen i den åtskillnad som gjordes på det våld som sker i hederns namn och andra former av våldsagerande, utan att för den skull värdera det ena värre än det andra. Wikan ser heller inte våldet som ett tecken på en irrationalitet utan snarare en rationell handling inom ramen för ett speciellt system. Motivet för det hedersrelaterade våldet är således enligt Wikan kopplade till den av gruppen/familjen kollektivt ägda hedern. Det resonemanget stämmer överens med Kapfers analys, i vilket våldet blir en ordningsskapande mekanism i samhället. Mannens roll inom familjen blir hotad och han förlorar sin plats i tillvaron, våldet blir ett sätt att skapa ordning i familjen men indirekt den egna identiteten och världsbild. När kulturen blir så viktig för den personliga identiteten och tillvaro kan den liknas vid den ontologiska dimension som Kapfer beskriver, att det inom hedersideologin råder en hederskod som på ett omedvetet plan är tydligt definierad för de berörda. För en släkt vars heder anses skadad är hedersmord den sista möjligheten för att återupprätta en skadad heder och inte en förvirrad handling utförd i desperation.

Enligt Kurkiala, kan rädslan att tala om kulturella skillnader inte enbart hänföras till rädsla för att spä på främlingsfientliga vindar. Det finns något större menar han som är inristat i tanken om det svenska folkhemmet, en historia av konflikträdsla, som gör det svårt att vara radikal i Sverige (2005:23). I Sverige har alla en plats, inge ska behöva stå utanför. En grundtanke som vi kan vara stolta över men som är svårare att hantera i praktiken. Strävan efter konsensus har lett till ett tabubeläggande av skillnader. Skillnader betraktas som ett hot mot vår världsbild. Vi har fått för oss att skillnader med automatik leder till ojämlikhet (Kurkiala 2005:24). Vi vill ha ett jämlikt samhälle, således vill man gott. Men det finns också en komponent som inte enbart handlar om välvilja anser Kurkiala utan rätten att definiera verkligheten. En intressant jämförelse kan göras med ett annat mord som likt Fadimes följdes noggrant i media. I fallet Knutbymordet kartlades gruppens föreställningsvärld, de normer och värderingar som eventuellt kunde förklara tragedin, precis de som många debattörer och ledarskribenter varnade för att göra när det gällde hedersmord (Kurkiala 2005:79). Att ta hänsyn till den kulturella dimensionen är således oproblematiskt så länge det handlar om dem som betraktas tillhöra ”vi” men inte tillåtet när de gäller ”de andra”. Det innebär inte att man automatiskt ska åberopa kulturella förklaringar, kulturer agerar inte det gör människan, men de torde tillåtas vara en del av undersökningen.

Boas var den som bröt med den kulturevolutionistiska synen inom antropologin och framhöll att människors beteende oavsett kulturtillhörighet bestäms av det traditionella material hon förfogar över och som ständigt är föremål för förändring. På den tiden var hans resonemang en kontroversiell idé men den tanken om kulturella skillnader idag uppfattas som tystad och förlegad i diskussionen om hedersmord I Boas resonemang argumenterar han emot att se skillnader utifrån ras och arvsanlag och pekar på miljö och diffusion. Men varför är kulturella skillnader formade utifrån uppväxtmiljö och traditioner inte gångbara i fallet med hedersmord, trots att ingen argumenterar utifrån en idé om en statisk kultur eller kulturell egenskap liknade rastänkandet?

Kurkiala (2005:211) menar att ett dilemma för många debattörer var att Fadime-fallet ställde två strukturellt underordnade kategorier mot varandra invandrare och kvinnor. Kurkiala hänvisar till antropologen Mary Douglas (1997), hon benämner det som inte kan klassificeras i ett givet klassifikationssystem inom antropologisk litteratur för anomalier. De

väcker ofta kluvna känslor men måste hanteras, två av de strategier som nyttjas är omdefiniering och tabubeläggande. Enligt Kurkiala har båda dessa strategier tillämpats för att hantera anomalin kulturellt legitimerat våld i den svenska kosmologin (2005:213). Omdefinierande genom att hänföra hedersvåld till våld mot kvinnor i största allmänhet. Tabubeläggande genom att man tiger ihjäl fenomenet hedersrelaterat våld. Den kanske mest dominerande strategin fram till mordet på Fadime. Med den mediastorm som följde den händelsen har den strategin blivit allt svårare att upprätthålla och omdefinierandet har tagit över. Det intressanta blir att se vilken hållning som intas av de aktörer som är satt att motverka det hedersrelaterade våldet.

4.3 Avslutande diskussion och frågan om existensen av en hederskultur?

Från vissa läger var budskapet entydigt; det fanns ingen hederskultur. Hänvisningar till kultur var att göra ”de andra” till de onda. I endera fall får mordet inget specifikt förklaringsvärde, antingen är de för generaliserande eller för marginaliserande genom att peka på en persons avvikande agerande. Men det finns också i alla positioner en sanning att hämta.

Att våldet riktas mot en kvinna tyder på den patriarkala ordning som går att finna i alla kulturer och som är starkt präglad i kulturer där hederetik förekommer, så givetvis kan man hävda att hedersmord sker utifrån en patriarkal ordning. Men tyvärr så ser vi även idag exempel på hedersmord som riktas mot män och homosexuella senast mordet i Högsbyn, så våldet kan inte enbart betraktas utifrån en patriarkal maktordning. Det finns också skäl för att tro att psykologiska faktorer kan inverka, en känsla av utanförskap och förlorad kontroll påverkar en människas psyke och kan stärka beslutet att något måste ske i ett försök att återupprätta kontroll av den egna situationen, i vilket kulturen blir ett medel. Och slutligen vill jag på inget sätt marginalisera den roll som diskriminering, rasism och bristande integration kan ha i relation till förstärkande av hedersrelaterade traditioner men det innebär fortfarande att gemensamma normer och värderingar finns inom gruppen, de uppkommer inte ur tomma intet till följd av diskriminering. Dock behöver det inte innebära att var individ ur en gemenskap där liknande värderingar existerar automatiskt accepterar den logiken.

Ahmedi (Englund, Larsson 2004:58) ger en intressant medelväg på problemet. Enligt honom kan hedersmord inte isoleras från det kulturella sammanhang som det ingår i, men hederetiken kan i sin tur förklaras om man anlägger ett feministiskt perspektiv, då den utgör ett moraliskt ramverk som rättfärdigar en genusordning där kvinnan är underlägsen mannen.

Med ett flerdimensionellt perspektiv på problemet är tesen kultur som ett redskap en lämplig utgångspunkt. Det stämmer med det antropologiska kulturbegrepp som Kurkiala framför i vilken den kulturella dimensionen handlar om hur människor tillskriver sitt liv och sin värld en mening. När livet ter sig krisartat och meningslöst p.g.a. utanförskap och sociala missförhållanden blir den kulturella dimensionen allt mer viktig. Kulturen relateras till agerande och om kulturen innehåller kvinnoförtryckande element är det kvinnan som drabbas av den ökade kulturella betydelsen. Den kulturella tolkningen kan uppkomma i en ny skepnad i det s.k. diasporasamhället, liknade det som skedde i Kongo vid mötet med kolonistörerna (se Ekholm-Friedman 1991). Det rådande omständigheterna leder till en omdefinierad kulturell produktion efter kontakten med majoritetssamhället som för många kan upplevas chockerande eller hotfullt, i ett sätt att hantera den nya tillvaron.

Det råder en risk att hänvisningar till kultur leder till orättvisa generaliseringar och kan uppfattas som en deterministisk kultursyn. Men om det ska innebära att vi bortser från den kulturella faktorn som en del av motivet och inte diskuterar kulturens påverkan över

människors liv, utifrån en syn på kulturen som föränderlig och med förekomst av hierarkiska maktstrukturer riskerar vi att osynliggöra och förhindra en lösning på problematiken.

Varför är det av vikt att förvärva en ”kulturell kompetens” i frågan? Det som till en början kan tyckas oförståeligt och kaoslikt kan med en ökad kulturell kompetens leda till ett visst förutseende av hur människor i givna situationer kommer att agera. Det är också då man själv kan vara med och påverka det sociala skeendet (Kurkiala 2005:203). Att blunda för den möjligheten och ignorera den kulturella problematiken är som att famla i mörker utan ljus. Enfaktorsanalyser gör sig sällan av värde inom samhällsvetenskapen, desto mer komplext vårt samhälle blir desto viktigare att öppna ögonen för flera faktorer.

5. Kulturens kontroll av kvinnan och den mångkulturella politikens dilemma

I detta kapitel kommer tesen för uppsatsen att utvecklas ytterligare genom att introducera ett teoretiskt perspektiv gällande ”kvinnan som bärare av kulturen”. Det synsättet anser jag vidare förstärker bilden av kultur som ett redskap för att upprätta kontroll och vidhålla makt vid personlig identitetskris. Argumentet kommer att kombineras med ett resonemang rörande den mångkulturella politiken och hur den kan påverka att kvinnodiskriminerande strukturer osynliggörs.

5.1 Kvinnan som bärare av kollektivet

I sin bok *Gender and Nation* (1997) kritiserar Nira Yuval-Davis den hegemoniska diskurs om nationalism som har exkluderat kvinnans roll i reproduktionen av nationen. Hon motsätter sig den endimensionella föreställningen av patrialkatet som ett distinkt socialt system som är autonomt över andra sociala system som kapitalism och rasism (1997:7). En viktig poäng i resonemanget, i motsats till den generella föreställningen om patrialkatet, är att kvinnor inte enbart är passiva mottagare eller icke-delaktiga i konstituerandet av genusrelationer. Desto mer viktigt är att inte alla kvinnor är förtryckta på samma sätt eller i samma utsträckning, även inom samma samhälle vid en specifik tidpunkt (1997:8). En av de tydligaste skillnaderna mellan kvinnor är deras medlemskap i etniska och nationella kollektiv. De kan påverka inte bara kvinnans status versus andra, inom och mellan kollektivet de tillhör, men också i den utsträckning kollektivet konstituerar en ”påtvungad identitet” (1997:11).

Yuval-Davis anser att genusrelationer ofta blir den tydliga konstituerade ”essensen” i kulturen som ska föras mellan generationer (1997:43). Kvinnorna är i vissa fall krävda att ”bära bördan av representation”, då de konstrueras som de symboliska bärarna av kollektivets identitet och ära, både personligt och kollektivt (1997:45). Kvinnofiguren är i många länder symbolen för landet tex. moder Svea. Likaså blir kvinnan en bärare av kollektivets ära och heder, kvinnors klädsel och beteende förkroppsligar gruppens gränser. Kulturella traditioner används samtidigt som ett sätt att legitimera kontroll och förtryck av kvinnan.

I situationer där män känner sig hotade av ”de andra” kan detta fenomen intensifieras (1997:46). Statsvetaren Katarina Kinnvall påpekar att strukturella omständigheter som segregation och gettoisering leder till ett behov av bli erkänd som individ tillhörande sin kultur, det blir ett sätt att återupprätta kontroll i en främmande värld (Kinnvall 2004:13). Det leder till ett framväxande av diasporasamhällen som har gjort det enklare att bevara kontakterna i hemlandet. I ett diasporasamhälle kan förtryckande traditioner öka p.g.a. rädslan för det okända samhället runt om kring eller för att tydligt bevara och leva i den värld man kommer ifrån. Det skeendet är vad Yuval-Davis benämner ett sätt att försöka ”frysa” kulturen (1997:46).

Utifrån ovanstående resonemang kan det vara lämpligt att diskutera innerbördens av integration. Vad menas med integration? Det kan vara meningsfullt att tala om grader av integration. Integrering bör betyda att minoriteten anpassar sig till majoriteten utan ge upp sin kulturella eller etniska tillhörighet (Hylland-Erikssen 1999:64). De bör också påpekas att det inte finns *en* typ av integration utan en mängd strategier att välja, där ingen är bättre än den andre. Vissa föredrar att följa gruppens traditioner och hålla sig till familjeideal och religion medan andra söker modernisering och individualism. Som Hylland-Eriksen påpekar är detta

vägar som gäller både för majoriteten och minoriteten en fundamentalistisk muslim har i vissa fall mer gemensamt med en fundamentalistisk kristen än en världslig muslim.

5.1.1 Mångkulturalism - inte för alla?

De kan vara av värde att definiera vad som menas med mångkulturalism och mångkulturell politik. Det är viktigt att göra en åtskillnad mellan mångkulturalism som en politisk modell och policy i motsats till assimilation och en mångfald av kulturer som innefattar ett samhälle. I det fallet mångkulturalism kommer diskuteras i uppsatsen syftar jag på det förstnämnda, såldes mångkulturell politik eller policy. Grupprättigheter är ofta en del i den mångkulturella politiken. En grupp kan kräva speciella rättigheter utöver individuella rättigheter genom att hänvisa till den egna kulturen eller minoritetsstatus. Försvaret för grupprättigheter är relaterat till ideén om att kulturen är väsentlig för formandet av den individuella identiteten (Kymlycka 1998, Taylor 1999). Ett icke-erkännande av den egna gruppens kultur kan skada individens identitet (Taylor 1999). Grupprättigheter kan innefatta allt från särskild representation i politiska organ till religiösa rättigheter. Förespråkare av mångkulturalismen har på senare tid kritiserats för att utgå från en föreställning om kulturer som statiska och enhetliga men det finns även ett ifrågasättande av nödvändigheten med att bära den kulturella identiteten.

I Hylland Eriksens bok kulturterrorismen (1999) formulerar han ett försvar till rätten att slippa en kulturell identitet. Han argumenterar för kulturell pluralism och gör upp med ideén om kulturell renhet som han menar enbart leder till våld. Det är de nationalistiska och etniska ideologierna som förskjuter den personliga identiteten till det politiska området (1999:12). Det är visserligen av godo när identitetspolitikens mål är att uppnå politisk och social jämlikhet, men målen ska gynna alla i gruppen oavsett kön och det får framför allt inte sättas över universella mänskliga rättigheter. Den nationella eller etniska gruppen behöver inte nödvändigtvis ha företräde över andra grupper som individer kan tänkas tillhöra, exempelvis yrkesgrupp eller könsgrupp. Men en tendens som präglar vår tid är att ett politiskt projekt får statkare gehör om de åberopar kulturella rättigheter (Hylland Erikssen 1999:25). Här kommer främst den kritik som riktas mot mångkulturalismen i relation till kvinnan att avhandlas.

Yuval-Davis är ännu en av dem som kritiserar det mångkulturella projektet. ”Den mångkulturella policyn strävar till ett institutionaliserande av etnisk pluralism och bevarandet av etniska minoriteters ursprungskulturer som en legitim del av det nationella projektet (Yuval-Davis 1997:55)”. Men en viktig fråga uppkommer vid den nämnda politiken; i vilken utsträckning är bevarandet av kollektiva identiteter och kulturer ett viktigt mål i sig själv eller bara ett resultat av den kollektiva viljan (ibid)? Med ett fokus på kulturellt bevarande som i den mångkulturella policyn finns det en risk att diskriminerande strukturer försummas och att aspekter som kvinnodiskriminering inte betraktas öppet i den mångkulturella politiken (Kinnvall 2004:8).

Den svåra situationen för minoriteter i exil har ofta följts av nationalism och fundamentalistiska ideologier som ett sätt att stärka den kollektiva identiteten. Bevarandet av kulturen leder till ett omdefinierande av deras traditioner utifrån det nya landets villkor. I processen att omdefiniera och omvärdera den egna kulturen är det vanligt att kvinnor blir de *sanna bevararna* av en tradition ofta uttryckt i opposition till det moderna (Kinnvall 2004:14). Resonemanget inom mångkulturalismen innebär också att individerna tillhörande en viss kultur förutsätts lika hängivna gruppens kulturella traditioner, att gruppen har en enad kulturell röst (Yuval-Davis 1997:57). Det finns en risk att den ”enade rösten” kolliderar med ett fundamentalistiskt ledarskap vars roll som representant, den sanna rösten för kulturen, inte sällan skadar kvinnans position mest. Mångkulturell policy kan i vissa fall ha en skadlig

inverkan för kvinnor, då särskilda kulturella traditioner är definerade i specifika genusrelationer och kontroll av kvinnans beteende (1997:58).

Susan Okin (1999) intar en mer liberal teoretisk hållning i sin kritik mot mångkulturalismen som hon anser vara skadlig för kvinnan. Enligt, hennes argumentation uppstår en konflikt mellan feminism och mångkulturalismen, vilket förespråkare av grupprättigheter inom liberala stater inte tagit hänsyn till i utformandet av sin politik (1999:13). Detta p.g.a att man tenderar behandla kulturella grupper homogent utan hänsyn till skillnader inom gruppen som könsstrukturer eller mellan gruppen och framför allt de tar ingen hänsyn till den privata sfären, i vilken kultur ofta spelar en viktig roll i att bevara de traditionella strukturerna (1999:13ff). Argumentationen hos Okin är resolut, då hon menar att kulturer som förmodas patriarkala borde försvinna eller uppmuntras att förändras snarare än bevaras, åtminstone ur kvinnans synvinkel. Grupprättigheter tjänar enbart männens intresse (ibid:23).

Okins argumentation har dock sina brister och kan uppfattas som etnocentrisk. Framför allt i att hon förutsätter att västerländska liberala normer är riktlinjen, som en måttstock utifrån vilken vi kan döma andra kulturer. Att ha mänskliga rättigheter som ett mått är acceptabelt, även om de visserligen kan hävdas vara baserat på västerländska liberala rättigheter men som flera stater utanför väst ratificerat, dock kan vi inte förutsätta att alla vill leva efter västerländska normer. Även kvinnor i vad som uppfattas patriarkala strukturer kan välja att leva efter den egna kulturens traditioner, att stanna kvar i en kultur kan ge en trygghetskänsla genom en tydlig identitet. Inte heller bör det förutsättas att alla grupprättigheter som kan erhållas från en mångkulturell politik är skadligt för kvinnan, det är att homogenisera både kvinnor och kulturer. Guatemala med sin förkämpe Rigoberta Menchú har i sin kamp för ursprungsbefolkningens rättigheter, som i huvudsak förs av kvinnor, visat att ökade kulturella rättigheter i samhället kan leda till att man som kvinna stärker sin position både inom samhället i stort och den kollektiva gruppen. Istället bör man se till vilka rättigheter som upprättas och framför allt hur de påverkar hela gruppen både från ett genus och barnperspektiv, ett sätt är att se vilka som åberopar rättigheter för gruppen.

Slutligen kan påpekas att Okin reducerar det till att enbart handla om genus. Att segregation i mångkulturella samhällen kan öka kontrollen av kvinnan har redan diskuterats och därav bör även sociala maktrelationer i samhället ingå i resonemanget. Det är aldrig en ursäkt för att förtrycka kvinnor och förtrycket kan även härledas till kulturer som inte lever under dessa förhållanden, men om problemet ska kunna lösas bör fler aspekter än genus ingå i problematiken.

5.2 Den mångkulturella politikens dilemma- fallet Sverige.

Dagens svenska mångkulturella politik kan spåras till 1975, då man tar ett tydligt avståndstagande till assimilationspolitiken. Nya mål utformas för integrationspolitiken, i vilken kulturen inte bara ska erkännas utan främjas genom säråtgärder som syftar till bevarande av den egna kulturen (prop. 1997/98:16). Politiken har haft många goda inslag men har på senare år kommit att kritiserats allt starkare, dels utifrån den teoretiska kritik som understryker svårigheten med att driva särkrav utan riskera att frysa gruppen inom en kategori (Bhabha 1994). Mindre vanligt har det dock varit i Sverige att kritisera den förda politiken genom att hänvisa till att den kan försämra kvinnors villkor, än idag anses det vara kontroversiellt. I det politiskt korrekta Sverige så är den mångkulturella politiken ett inslag som sällan kan diskuteras utan misstro, precis som diskussionen kring hedersmord. I detta avsnitt kommer mångkulturalismens okränkbarhet att diskuteras, då jag anser att dess ställning har en betydande del i att hedersvåldets problematik har varit ett kontroversiellt ämne.

Socialantropologen Aje Carlbom (2003) bedrev sitt fältarbete i en av de invandratäta områdena i Malmö, Rosengård, där han fann en annan verklighet än den som faller under den mångkulturella politikens ramar. Enligt Carlbom, har den svenska mångkulturella diskursen⁶ fått en hegemonisk karaktär i form av en ideologi, vilket innebär att den blir nästintill omöjlig att kritisera utan att anklagas för rasism⁷. Den blir ett intellektuellt hinder för en realistisk förståelse av det nuvarande mångkulturella Sverige och försvårar insikten om vilken policy som bäst lämpar sig för integration (2003:13). I hans analys av diskursen om islam i Sverige finner han hur den mångkulturella diskursen påverkar vad som anses vara tillåtet att uttrycka i Sverige om invandring. Det gör att diskussioner hämmas och i vissa fall att olika fenomen som inte hör till det goda tystas ner, något som var tydligt i debatten om hedersmord. Ett viktigt instrument i att upprätthålla den mångkulturella diskursen är klassificeringen av kritiker som rasister och onda (2003:54). Mångkulturalismen finner Carlbom ha tagit formen av en ideologi, då den är ett perspektiv i samhället där den kulturella mångfalden generellt är något som berikar och med det som ledstjärna undanröms aspekter som skulle uppfattas icke-berikande (2003:15).

Carlbom, menar att den nämnda politiken i motsats till sitt syfte blir allierade med fundamentalistiska krafter som uppmanar till separation från majoritetssamhället och underblåser patriarkala värderingar (2003:16). Den viktiga frågan inom ett mångkulturellt samhälle, om rätten att vara olik ska baseras på individen eller gruppen är inte närvarande, utan man tar för givet att t.ex. muslimer är en kollektiv grupp av troende i behov av grupprättigheter för att kunna integreras i samhället (2003:65). I den mångkulturella ordningen finns det inte plats för problem relaterade till klass (2003:49). Enligt, J. Friedman (1994:79), är det en förändring som kan skönjas i den postmoderna eran att fokus har skiftat från klass till kultur och etnicitet i sökandet efter en tydlig identitet och återvinna det förflutna. Det är en etnisk identitet som företräder alla andra identiteter som en kulturell och psykologisk säkerhet (1994:88-89). Det försvårar givetvis möjligheten till integration, då ett utanförskap kan relateras till socioekonomiska problem som inte enbart kan hänföras till en strukturell diskriminering från majoritetssamhället. Slutligen menar Carlbom att den mångkulturella politiken är eurocentrisk och att den verkar diskriminerande mot *den Andre*, i motsats till dess syfte. Mångkulturalismen är grundad gentemot en "*imagined Other*" snarare än en "*real Other*" (2003:57).

⁶ Med den mångkulturella diskursen refereras till den politik eller policy som genomsyrar det svenska samhället utifrån politiska riktlinjer, inte samhällstillståndet med en mångfald av kulturer i samhället.

⁷ Carlbom använder termen ideologisk hegemoni utifrån Comaroffs (2002) förståelse av begreppet; "the effort of other to impose on them a particular way of seeing and being" (2002:494).

6. Två fall av mord i hederns namn

Det har nu redogjorts för hur hedersproblematiken väckt en diskussion i samhället om kulturella skillnader, i vilken starka positioneringar i frågan uppkom. Resonemang om kulturen som ett medel för kontroll av kvinnan har förts och diskuterats. Jag har också försökt påvisa den paradoxala situationen som den mångkulturella politiken skapar för kvinnorna, vilket visar sig inte minst i den förstnämnda debatten.

I detta kapitel är jag varken intresserad av att föra fram teoretiska förklaringar eller uppfattningar i frågan från majoritetssamhället, istället vill jag med verkliga fall visa på den bistra verkligheten av hedersrelaterat våld.⁸ De unga kvinnors historia jag valt att återge är för allmänheten kända som- Pela och Fadime. Min ansats är att förutom ännu en gång uppmärksamma deras tragiska öde, som en påminnelse om att detta får inte ske igen, applicera de slutsatser jag finner av mina tidigare resonemang på beskrivna fall.

6.1 Pela Atroshi- en modig lillasysters berättelse

Pela mördades i Irak 1999 hon var nitton år och hade bott i Sverige sedan hon var fjorton. Hon hade efter påtryckningar gått med på att giftas bort i Irak och lämnade plötsligt sin gymnasieutbildning under försommaren. Enligt släkten var det bråttom, då de ansåg att Pela hade blivit försvenskad. Hennes uppförande ansågs skada släkten Atroshis heder (Swanberg 2002). Släkten svek Pela på värsta tänkbara vis, istället för bröllop blev hon mördad. Motivet som anfördes var hedern, ett bröllop skulle inte ha räckt för att tvätta bort familjens skam, bröllopet var bara en förevändning för att få med Pela till Irak. Pelas egen pappa dömdes i Irak och är sedan länge en fri man. I Irak anses hedesmord vara en förmildrande omständighet och straffet blev enbart sex månader. I Sverige dömdes istället två av faderns bröder till mordet på Pela, straffet blev livstids fängelse. Anledningen till att de kunde gripas var att Pelas lillasyster, Breen, vågade kontakta svensk polis och så småningom kunde ta sig från Irak och vittna om mordet. I boken *Hedersmord på Pela* är berättaren Breen Atroshi, Pelas lillasyster som med egna ord berättar de hon såg och upplevde av Pelas liv och död.

Pela var första barnet i släkten och enligt sed var det farfar som gav henne namnet Pela, det var också farfar som senare bestämde att hon måste dö för att upprätta släktens heder (Swanberg 2002:16). Enligt Breen var det Pela som lättast anpassade sig till Sverige, svårast var det för fadern. Han blev religiös först när han flyttade till Sverige och började läsa Koranen noga för att tolka vad som var rätt och fel (ibid). Familjen ansåg att han förändrades mycket i Sverige p.g.a. omständigheterna, inget jobb eller styrsel i livet och framför allt ingen kontroll över det egna livet. Breen själv, ansåg att detta inte hade hänt om pappa hade haft ett jobb (2002:81). Kontrollen över flickorna i familjen ökade avsevärt i med flytten till Sverige. Av rädsla för att döttrarna skulle bli som svenska flickor var fadern tvungen att kontrollera allt i deras liv, han visste exakt hur många minuter det skulle ta att åka från skolan och hemmet (2002:34). Döttrarna blir allt mer fångade och Pela vänder sig i desperation till socialtjänsten och ber om ett eget boende, hon känner att hon behöver andas. Socialen anser inte att familjen bör splittras och avslår hennes ansökan. Till slut lämnar Pela hemmet upprepade gånger och när hon slutligen återvänder går hon med på att giftas bort i Kurdistan, då hennes uppförande

⁸ Dock bör påpekas att hedersmord är de minst förekommande av hedersvåld, medan olika former av kontroll som ibland inte ens innefattar våld ingår i det jag definierar hederskultur.

anses ha varit skadligt för familjens heder. När Breen återförenas med Pela i Kurdistan blir hon förvånad över att hon säger sig trivas och anpassat sig så väl. Pela tyckte om att vara i hemlandet hon kände sig fri där och mindre kontrollerad, hon undkom kulturkrockar, då reglerna är samma för alla (2002:136). Breen hade svårare att anpassa sig och längtade tillbaka till Sverige.

Pela mördas i Irak av hennes ena farbror men fadern tar på sig skulden men enligt Breen som såg mordet var han inte vid mordplatsen, dock var han införstådd i planerna. Breen beskriver även hur mordet ogillades av de andra invånarna. Hedersmord är idag en skam i Irak, för många anses det istället mer korrekt att gifta bort den som har vanhedrat släkten (2002:170). Men även om det är oerhört glädjande att mordet fördöms så är fortfarande logiken densamma- kvinnan är skammen som ska förskjutas och hedersmord ger fortfarande straffmyndighet.

När modern konfronterar Pelas farfar om mordet på hennes förstfödda dotter, svarar han henne i bilder; om det kommer en stark vind mellan bergen och in i dalen, så kommer hela skörden falla. Något strå måste träffas först (2002:252). Pela var strået som fick falla så de andra barnbarnen skulle skrämmas till lydnad. Männens kontroll över släkten var hotad och då Pela var äldst fick hon offras för att kontroll och heder åter skulle råda i familjen Atroschi.

6.2 Fadime Sahlindal- modet personfierat

Fadime var en av de kvinnor med bakgrund från andra kulturer som inte chockades av de uppmärksammade hedersmorden i Sverige, utan snarare av den förvånning som utlöstes av majoritetssamhället. Fadime kommenterade mordet på Sara offentligt 1998⁹. ”Alla mina släktingar tycker att det var rätt det som hände. Sara hade brutit mot reglerna, hon kände ju till reglerna, hon visste vad hon gjorde” (Wikan 2004:44).

Jag tror att de flesta människor i Sverige idag förknippar hedersmord med Fadime. Hennes envetna kamp för rätten till ett fritt liv för alla kvinnor i hennes situation var en kamp som hon förde öppet och i media, något som sedan fick ödesdigra konsekvenser. Familjen är kurdisk och kommer från en provins i sydöstra Turkiet. Hedersmord är inte ovanliga i de trakter där de härstammar ifrån (Wikan 2004:27). Familjen kom till Sverige när Fadime var nio år, redan då fanns en stor andel av släkt boende i Sverige. Släkten var inflytelserik i hemlandet medan situationen blev en annan i det nya landet. De kan inte påstås att mordet enbart var ett utfall av segregation och utanförskap från majoritetssamhället. Fadimes pappa hade jobb och ansågs vara en god medarbetare på arbetsplatsen. Under barndomen levde Fadime de dubbelliv som ofta blir en realitet för flickor som ”lever mellan två kulturer”. Hon var tillsagd att inte leka med svenska barn och komma hem direkt efter skolan (Kurkiala 2005:174). Men desto äldre hon blev började hon tänja på släktens gränser. När hon inleder ett förhållande med Patrik, förändras hennes liv och trots att de försöker hemlighålla förhållandet blir de upptäckta av Fadimes släkt. De högre studierna blir en utväg, då hon praktiskt taget tvingas fly från sin familj och släkt i Uppsala. Fadime upplever sig hotad och kontaktar polisen som råder henne att tala ut med sin familj, uppenbarligen var man inom polisen fortfarande lika oförstående för de utsatta flickornas situation.

Medias offentlighet blir vad hon anser en räddning, paradoxalt nog kan det enligt Wikan vara just kontakten med media som påskyndade hennes död eftersom den skadade hedern blev offentlig. Flera tragiska händelser sker i Fadimes liv, Patrik dör i en för många märklig trafikolycka och hon själv misshandlas svårt av sin bror på öppen gata i Uppsala. Till slut

⁹ Sara vars ursprungliga namn var Maisam Abed Ali mördades 1996 av sin egen bror och kusin, sexton och sjuutton år gamla. Saras far och farbröder ansågs vara de drivande till mordet, motivet var släktens skadade heder.

inser myndigheterna stundens allvar och hon erbjuds skyddad identitet. Den unga kvinnan var inte bara modig utan även mycket stark. Trots fasansfulla motgångar fortsätter hon lyckosamt med sina studier i Norrland men hela tiden saknar hon familjen, framför allt modern och systererna. Genom utbildningen får hon möjlighet att utföra ett fältarbete i Kenya för att arbeta med gatubarn. Spänd och ivrig inför resan beslutar hon sig för att i hemlighet träffa modern och systemen i Uppsala strax före avresan, Fadime får aldrig se Kenya. Pappan får av någon anledning reda på mötet och mitt inför sin fru och barn skjuter han Fadime i bakhuvudet, ”din jävla hora”, skrek han (Wikan 2004:28).

Fadime mördades 2002 och hela gärningen utpekades som ett familjedrama i pressen. Flera inom familjens krets hävdade att pappan handlade i nödvärn, han hade inget val. Fadime sa själv en gång; ”Jag har förstört hela släktens liv. Nu vill ingen gifta sig med tjejer i min släkt. Alla är horor. (ibid). Under rättegången ville ingen ur släkten vittna med undantag för systemen Songul som brutit med familjen. Hennes förklaring till mordet relaterar hon till heder. ”Det har något med heder att göra, man tror att när hon är död är hedern återupptäckt, säger hon ” (Wikan 2004:119). Fadern har erkänt enligt honom hade Fadime dragit skam över familjen och att döda henne var den enda lösningen. Han pläderade för att bli behandlad som en sjuk människa men vid en rättspsykiatrisk undersökning dras slutsatsen att han inte är sjuk (Wikan 2004:109).

Fadimes och andra medsysstrars situation uppmärksammas och hennes tapperhet väcker för första gången en ordentlig reaktion hos allmänheten och makthavare. Det har nu gått fem år sedan Fadimes sorgliga slut, hon som med sitt mod på allvar uppmärksammade frågan i Sverige och fick många att lyssna om än kanske inte på alla sanningar. Fadime fick kämpa för att bli trodd och hennes önskan var att i framtiden skulle utsatta kvinnors vittnesmål tas på allvar. Har hennes vilja gått i uppfyllelse? Den implicerar indirekt att vi ser hedersvåldet så som de verkligen uppfattas av Fadime och hennes medsysstrar, är samhället tillräckligt modigt för det? Följande kapitel kommer att undersöka hur berörda organ ser på hedersproblemiken idag och förhoppningsvis kan vi finna att Fadimes modiga insatser gett belöning.

6.3 Diskussion och slutsatser angående fallen av hedersmord

Låt oss nu backa tillbaks i det som redogjorts för att på något sätt få en klarhet i de fruktansvärda mord som begåtts. Även om det är i mina ögon omöjligt att förstå mördarens vilja att begå mord, är det högst nödvändigt att försöka förstå logiken i det inträffade för att liknande dåd inte ska upprepas. Vad är det utifrån de unga kvinnornas öde som kan hävdas speglas i debatten eller var vad det man inte ville se? Hur kan perspektivet ”kvinnan som bärare av kulturen” göra sig gällande i de olika fallen? Och kan den mångkulturella politiken samt en bristande integrationspolitik skönjas som en ram kring de tragiska händelserna?

6.3.1 Kulturen som ett redskap i kontrollen av kvinnorna.

Min åsikt är att gällande hedersrelaterat våld är det väldigt viktigt att inse att patriarkatet inte ser likadant ut överallt, något som man inte tog hänsyn till i debatten när man gav skulden till det universella patriarkatet. Men som Yuval-Davis anser är en av de viktigaste skillnaderna mellan kvinnor deras nationella och etniska tillhörighet. Vi kan inte påstå att kvinnor ur majoritetsbefolkningen är utsatta för samma förtryck som de kvinnor vilka drabbas av hedersrelaterat våld, det klargörs framför allt efter studerat ovanstående fallbeskrivningar. De kan finnas motiv till att utsatta kvinnor anser svenska kvinnor, åtminstone i deras ögon som

jämställda, även om vissa genusforskare menar att de beror på en falsk bild om deras egen kultur som majoritetssamhället frammanar (se Eldén, Lundgren 970121).

Ett icke hänsynstagande till kulturen vid kontakt med de utsatta kvinnorna får ödesdigra konsekvenser. Socialtjänsten som har som mål att så långt som möjligt inte splittra familjen, nekar Pela en fristad. I det fallet inser man inte att familjesituationen kan se olika ut utifrån en kulturell bakgrund, när det kommer till hedersvåld är det just familjen som den hotade behöver skydda sig emot. Men om socialtjänsten inte förstått innerbörden av den kulturella logiken eller blivit uppmanade att betrakta den aspekten, sker fatala misstag.

Att fråntas rätten att välja om man vill "bära" den kulturella identiteten och inte påtvingas en kulturell identitet, är det stora dilemmat för de kvinnor som kan riskera att bli de s.k. sanna representanterna av en kultur. Ett skeende som med den mångkulturella politiken paradoxalt nog förstärks. När Pela kommer till Irak upplever hon en lättnad, där finns inga kulturkrockar alla lever efter samma regler och kontrollen lättar. I Sverige blev hon tillsammans med sin syster strängt kontrollerad för att inte under några omständigheter vika av från de regler som hennes far ville följa. Den traditionella kulturen som t.o.m. ansågs rigid i hemlandet blev ett rättesnöre för fadern i en främmande och skrämmande värld.

Hur kontrollen av kvinnan ter sig öka i exil, finner jag flera exempel på desto mer jag studerar företeelsen. Strukturella omständigheter och framväxande av diasporasamhällen som utvecklas i en rädsla för samhället runtom kring leder till ökad kontroll i ett syfte att bevara den egna kulturen (Kinnvall 2004, Yuval-Davis 1997). Flickorna ska med den egna livsföringen symbolisera kollektivets ära och därmed bevara gruppens gränser och struktur. För de nämnda kvinnorna som alla gick i svensk skola och relativt snabbt anpassade sig till det svenska samhället är detta ingen förvåning. Med sin egen erfarenhet av att leva "mellan två kulturer" eller rättare sagt två regelverk, ser de tydligt sina egna faders missanpassning och rädsla för den nya tillvaron. Breen påpekar att mordet på hennes syster aldrig hade hänt om fadern inte varit arbetslös, möjligen hade hans självförtroende och kunskap om det svenska samhället förmått honom att acceptera den integrationsprocess som hans barn troligtvis skulle genomgå. Faderns far hade jobb men som hon påpekar var totalt utestängd och drog sig undan det svenska samhället, enligt henne var det föräldrarnas rädsla för de "frigjorda Sverige" som gjorde att de aldrig vågade öppna sig för sitt nya hemland och med det bevarades och omdefinierades kulturella traditioner som kolliderade med den svenska lagen.

Enligt Carlbom (2003) utgör den marginaliserade positionen i relation till majoritetssamhället en oerhörd frustration för många invandarmän som han intervjuade under sitt fältarbete i Rosengård. De muslimska männen uttrycktes en frustration över att inte kunna uppfylla sin plikt enligt koranen att försörja sin familj. Marginaliseringen från den svenska arbetsmarknaden utgör ett hinder för upprätthållandet av de traditionella könsrollerna som leder till en social kris för mannen. För många blir religionen ett medel för att förhindra att den egna världen rasar samman, ett sätt att få en social ordning i det kaos man erfar från migrationen (2003:155). Religionen ger en kulturell modell för hur livets kan organiseras i allt från könsroller till uppfostran av barnet. Breen berättar om hur fadern från att varit icke-religiös blev mycket religiös efter att ha kommit till Sverige. Familjer som haft en något liberal inställning i sina ursprungsländer hamnar ofta i konservativa beteenden i det nya landet när integrationen misslyckas (Elektra Fakta hedersförtrycket Sverige 2002). Faderns ställning blir hotad som familjeförsörjare, dessutom får resten av familjen genom skolan kunskaper om demokrati och jämställdhet, vilket kan leda till ett ifrågasättande av faderns ställning i familjen. Rädslan bygger på utanförskapet och kan överbyggas av en bättre integration.

Vid Pelas död var det många i hennes hemby där mordet skedde som fördömde mordet och ansåg det vara en tradition som inte längre används även om de kunde förstå logiken fördömde man agerandet. De som mördade Pela var alla boende utanför Irak och hade under

flera år levt i exil, för släkten blev det tydligen viktigare än någonsin att återupprätta hedern, möjligen blev det angelägnare att visa för resten av släkten att man fortfarande levde inom den egna kulturens rammar och inte blivit modern och västerländsk. Men samtidigt var det också rädslan för att tappa kontrollen över kvinnorna, som kunde ske under påverkan av det nya samhället, som stegrade motiven. Pela var strået som fick falla för att inte fler kvinnor i släkten skulle revoltera och för det krävdes hårdare metoder än Irak, där alla lever under samma kontroll. Kinnvall (2004) m.fl. menar att traditionerna omdefinieras till den rådande strukturen. Samtidigt som den omskapade kulturen skapar en falsk trygghet genom att den stärker känslan av en sammanhållen kulturell identitet (se Kinnvall 2004:14, Friedman 1994, Ekholm- Friedman 1994). Kulturen liksom religionen får användas som ett rättesnöre som rättfärdigar det kontrollerande beteendet.

Av den anledningen är det av vikt att se till både kulturella som sociala faktorer vid studiet av hedersvåld. Hylland- Eriksen (1999) betonar att det finns olika strategier vid integration, vissa söker modernisering och andra menar han håller sig till gruppens traditioner. Friedman (1994) för det till en högre abstraktionsnivå och beskriver människors olika förhållningssätt till förändringar i världssystemet, i form av strategier som producerande av traditioner. Den vägen kan tydligast beskriva den ökade kontrollen av kvinnan som sker vid migrationen genom ett omdefinierande av kulturella traditioner. Men när gruppens traditioner styr det totala livsutrymmet och kontakt med majoritetssamhället förbjuds kan vi inte längre tala om minsta grad av integration, inte heller kan människor tvingas till integration men vi bör våga se och stödja dem som inte får välja. För att integrationen ska ske smärtfritt tror jag det är viktigt att både majoriteten och minoriteten inser att den enskilde själv ska avgöra om han/hon vill sluta upp kring en kultur. Varken den mångkulturella politiken eller starka kulturella grupper ska konstituera individens identitet. Det är visserligen självklart att människor ska kunna följa traditioner men det är inte tolererbart att traditioner ska bestämma över människan. Rätten till kulturella rättigheter borde även innefatta rätten att få avsäga sig de kulturella regler som en individ inte vill följa.

6.3.2 Den mångkulturella paradoxen kring kulturella skillnader

Att den mångkulturella politiken ligger som en slöja över debatten går inte att undgå vid en närmare studie av de olika inläggen. Om kulturen används som ett redskap för misshagande syften upplever jag att man undviker att förklara agerandet i kulturella termer eller tystar ner problematiken, allt för att inte komma i konflikt med den mångkulturella ideologin. Det sker som Kurkiala påpekar ett tabubeläggande av problematiken eller en omdefiniering som inte pekar ut den kulturella faktorn. En viktig fråga som Yuval-Davis nämner är nödvändigheten av bevarandet av den kulturella identiteten, som för vissa kan ta formen av en påtvingad identitet. Den mångkulturella politiken har inte i tillräcklig utsträckning gett utrymme för valet att välja identitet och därmed riskeras diskriminerade strukturer inom gruppen fortleva.

Det som framför allt kritiserats och som har försummas inom den mångkulturella politiken är den heterogenitet som en kulturell grupp innefattar (Bhabha 1994, Yuval-Davis 1997, Okin 1999). Den förutsättningen kan vara katastrofal, då ledande personer inom en grupp får en maktställning som inte nödvändigtvis gynnar hela gruppen. Ett sådant exempel i Sverige är den äktenskapsdispens som beviljas för par under 18 år, om giftermål under myndighetsålder är vanligt inom de förlovades kultur. Den dispensen ges fortfarande i vissa län i Sverige, dock med mer restriktioner idag. Om svenskar gifter sig med en utlänning får parterna gå igenom en seriositetsprocess men vid arrangerade äktenskap tillfaller uppehållstillstånd automatiskt, eftersom de anses vara en del av kulturen och undantag kan således ges om parterna är under 18 år. För familjerna är det en ekonomisk viktig aspekt genom hemgift. Därav gäller det att hålla sina döttrar attraktiva på äktenskapsmarkanden, hedern i behåll och med det ökar

hederskontrollen. Själva politiken i detta bör kritiseras, då individens rättigheter får stå tillbaka för gruppens kulturella rättigheter.

Den mångkulturella politiken med säråtgärder som ex. äktenskapsdispens kan hävdas kollidera med feministiska värderingar (se Okin 1999). Men måste det nödvändigtvis föreligga en konflikt mellan mångkulturalism och feminism, givetvis beror det på hur begreppen definieras. Om en mångkulturell politik inte tar hänsyn till maktstrukturer inom en grupp, t.ex. könsmaktstruktur, får troligtvis den förda politiken en negativ effekt för kvinnorna berörda av politiken. I den nämnda hedersmorddebatten var det feministiska lägret ovilligt till att inse att patriarkatet kan ta olika former beroende på etnisk och nationell tillhörighet (se Yuval-Davis 1997). Med det synsättet kan heller inte hedersrelaterat våld betraktas som något mer än ett utfall av det universella patriarkatet och det finns överhuvudtaget ingen diskussion om mångkulturalismens konflikt med feminismen inom den svenska feministiska debatten, då problemet definieras som mäns våld mot kvinnor ett universellt fenomen. I det fallet är varken en mångkulturell eller feministisk ideologi tillräcklig för att se helheten av problemet. Emellertid anser jag att de båda ideologierna inte nödvändigtvis behöver stå i konflikt med varandra, om mänskliga rättigheter är det huvudsakliga rättesnöret inte bara på pappret utan rent konkret. Det har funnits en tendens att inte ta hänsyn till de mänskliga rättigheterna i samma utsträckning för kvinnor från andra kulturer än värdsamhället. Istället för att hantera problem som strider mot de universella rättigheterna men samtidigt inskränker på mångkulturalismens tolerans för kulturellt bevarande har man valt att ignorera dessa frågor tills de kommer upp på ytan. Att utgå från mänskliga rättigheter är givetvis inte oproblematiskt och kan kritiseras för eurocentrism. Men i ett mångkulturellt samhälle, om majoritetsamhällets normer och värderingar vilar på en humanistisk grund med mänskliga rättigheter som bas, måste det fundamentet skydda alla medborgare i samhället. Nödvändigt för att alla individer oavsett kultur eller könstillhörighet ska behandlas jämlikt¹⁰.

Att den mångkulturella policyn fått en hegemonisk ställning inom svensk politik blir väldigt tydligt i fallet hedersrelaterat våld och inte minst vid hedersmorddebatten. Inlägg från dem som själva har erfarenhet att leva inom en hederskultur bemötts med tystnad och de som vågar sig på att debattera kring kulturens betydelse blir genast beskyllda för att utöva kulturrasism. Precis som Carlbom beskriver sin erfarenhet från sitt fältarbete i Rosengård är politiken verklighetsfrånvärd och kan härledas till rädslan för att definiera kulturella skillnader och som i längden snarare skadar än stödjer de som är tänkt att gynnas av policyn. Carlbom menar att termen kultur ersatt klass och därmed negligeras den sociala dimensionen av att leva i utanförskap. Jag menar att det är viktigt att kombinera ett kultur och klassperspektiv, när kulturen används som ett medel för att hantera den sociala marginaliseringen i samhället är det minst lika viktigt att se till sociala aspekter som kultur, men det avser även att definiera kultur som något mer än exotisk folklöre som anses berikande i ett mångkulturellt samhälle. Om Sverige hade lyckats bättre med integrationen kunde utvecklingen av hederskulturen ha avstannat (Elektra Fakta hedersförtrycket Sverige 2002). Segregationen har inneburit att grupper från samma släkt eller region hamnat i samma område och intensivt kommit samman av språk, arbetslöshet och diskriminering (ibid).

I fallet hedersmord förnekar man kopplingen till kultur, på det sättet omvandlar man icke berikande skillnader till icke-kulturella för att rädda ansiktet på den moralsikt goda mångkulturalismen. Kurkiala (2005) talar om mångkulturalismens paradox, å ena sidan hyllas mångfald och ett ökat utrymme för att individer och grupper att uttrycka sin särart men sedan avvisar man varje försök att förankra dessa skillnader på djupet. Kulturella skillnader är som

¹⁰ Vidare diskussion om de mänskliga rättigheternas roll i hedersproblematiken återkommer i kapitel 7.

Kurkiala påpekar en av de diskussioner som Carlbom menar är bannlysta. Få är villiga att gå under ytan och verkligen lyssna på flickornas erfarenheter av att leva inom en hederskultur, istället blir hedersvåldet ett exempel på utbreddheten av det universella kvinnoförtrycket som är mer i linje med regeringens tankegångar. Den debatt som behandlas i kapitel fyra är till stor del en reaktion på Fadimes död. Det mest hörbara budskapet var entydigt; hederskulturen existerade inte eller tillskrevs inget förklaringsvärde (Kurkiala 2005:177). Trots att både Fadime, hennes syster och gärningsmannen själv med tydliga ordalag hänvisade till dess existens.

Slutligen bör en viss problematisering av nödvändigheten med en kulturell identitet, den mångkulturella politikens fokus, ingå. Att känna tillhörighet och att ingå i en grupp är viktig för människan och dess överlevnad men behöver denna tillhörighet nödvändigtvis vara kulturell eller av etnisk karaktär? Vi besitter flera identiteter i våra liv precis som vi intar olika roller i vardagen men kan någon av dessa identiteter sägas vara överordnad en annan. Wikan menar, att upphöja etniciteten till en överordnad identitet som ska gälla oinskränkt är att förminska människan och avgränsa hennes potential och utvecklingsmöjligheter (2004:250). Det kan också leda till att vi förlorar fokus på den enskilda människan och ser henne som representant för en kollektiv grupp vars värderingar hon kanske inte delar eller inte haft möjlighet att definiera, vilket är ett vanligt dilemma för de kvinnor som anser sig begränsad av en hederskulturs normer. Att en kulturell identitet eller låt oss säga konstruerande av en identitet blir särskilt viktig, kan vara ett alarm för otrygghet och förändrade sociala omständigheter, argumentet i teorin för uppsatsen, och det stämmer väl med det empiriska material som redovisas. Men det betyder inte att just den kulturella identiteten nödvändigtvis är viktigare än t.ex. yrkesidentitet. Kultur är inte neutralt, det är viktigt att ställa sig frågan vems idéer och regler det egentligen det handlar om (Ekholm-Friedman 1994:189). Idag förutsätts det nästan att personer som benämns som ”andra och tredje generationen” måste ha identitetsproblem. Kulturell kreolisering tas som ett problem i det avseendet. Det anses finnas psykologiska behov av en stabilitet och sociala behov av grupptillhörighet. Att tillhöra en grupp är säkerligen oerhört viktigt för människan men åter igen vad är det som säger att den kulturella gruppen är överordnad andra grupptillhörigheter? Det är uppenbart att det största problemet för dem som lever ”mellan två kulturer” ligger i en samlad offentlighet som avkräver dem en kulturell identitet (Hylland-Eriksen 1999:61). I de fall där flickor lämnat sina familjer p.g.a. av hot om hedersrelaterat våld, väljer många att återvända till sina familjer och resignera för de krav som ställs på dem. Jag tolkar inte det som en längtan efter den kulturella identiteten, snarare motsätter sig man de som kallas gruppens ”kulturella regler”, istället är det familjen man vill förenas med för att undgå den ensamhet som kommer utav att lämna kollektivet och för det ”offrar man sig för kulturen”.

7. Samhällets insatser gentemot det hedersrelaterade våldet.

Uppsatsen har fram till detta kapitel analyserat den svenska debatten om hedersmord, argumenterat för att den kulturella faktorn har betydelse vid en analys av fenomenet och utgått från en tes om kulturen som ett ändamålsenligt redskap vid förändrande omständigheter som kan leda till att kvinnan blir den s.k. bäraren av kulturen. Jag har likaså indikerat den mångkulturella politikens paradox som indirekt kan förhindra ett hanterande av problematiken från samhällets sida.

För detta avsnitt är min avsikt att presentera det material jag insamlat m.h.a. intervjuer med personer från olika sektorer i samhället som i sitt arbete berörs av hedersvåldsproblematiken. Intervjuerna har varit omfattande och oerhört givande, eftersom det givit mig en heltäckande bild av hur problemet hanteras bland Sveriges myndigheter och frivilligkrafter samt vad hedersbegreppet innebär för de inblandade¹¹. Kapitlet delas in i olika delkategorier som redogör och diskuterar kring respondenternas syn på olika aspekter av hedersproblematiken och slutligen en diskussion om materialet.

7.1 Definition av hedersbegreppet och hedersrelaterat våld av respondenterna.

Att definiera hedersvåld och skilja det från andra typer av våld mot kvinnor är inte oproblematiskt och det är heller inte självfallet att göra den åtskillnaden¹². Jag frågade mina respondenter hur de väljer att definiera hedersrelaterat våld och hedersbegreppet samt vilka problem som uppstår vid urskiljande.

Eva Nyman från socialtjänsten erkänner komplexiteten att definiera hedersrelaterat våld och hedersbegreppet. Vanligtvis utgår hon från frågorna; Vad vill du göra men inte får? Måste göra men inte vill? Är hoten kompetenta eller befinner de sig långt borta, finns det ett så pass stort stöd att det finns en möjlighet att stå emot? I den handlingsplan om skyddat boende som Eva skriver definieras våldet som; en kollektiv handling sanktionerat och planerat av kollektivet och anses legitimt utifrån familjens/släktens normer. Med normer syftar hon på den hederskultur som hon anser existera.

Inom Elektra är det givet att definiera problematiken utifrån kulturella förtecken. Ett slags våld som i sig har en kulturell prägel och inte förekommer lika mycket överallt och att man vinner mer på att särskilja våldet istället för att se det utifrån ett universellt kvinnoförtryck liknande våldet mot kvinnor i Sverige. Hedersvåld till skillnad från annat våld handlar inte om våld mellan två individer. ”Vid hedersvåld kan förövarna vara både män och kvinnor. Det handlar om kollektivets våld mot individen med visserligen en patriarkal ordning för kollektivets värderingar”.

Att definitionen förändras mycket beroende på ansvarsområde och uppdragsgivare, framgår av min genomgång av materialet. Länsstyrelsen vars uppdrag är att styra den nationella verksamheten kring arbetet mot hedersrelaterat våld och vars uppdrag är direkt kopplat till regeringen är mer generell i sin definition av våldet. I utredningen (*”rätten till ett eget liv”*) en

¹¹ En presentation av respondenterna finns att läsa under bilaga 1.

¹² Alla är överens om att det hedersrelaterade våldet drabbar både män och kvinnor men då uppsatsen studerar kvinnans roll i våldet kommer jag främst utgå från kvinnan.

rapport utformad av Länsstyrelsen Kronobergs län, är företeelsen kopplad till familjens traditioner och seder men ordet kultur nämns inte. I texten följer en lång beskrivning av mäns våld mot kvinnor med citat hämtad från både Winberg och Sahlin samt statistik från Eva Lundgrens *Slagen dam*. (2001). ”insikten om att manlig kultur kan kopplas till våld mot kvinnor måste öka”. ”Våld som män riktar mot kvinnor får näring i fördomar och föreställningar om mäns över och kvinnors underordning”. (2005:9).

Inom Länsstyrelsen används benämningen ”utsatta kvinnor i patriarkala familjer” en benämning som fått kritik från feministiskt håll. Vid min intervju med Länsstyrelsen i Malmö finner jag en mycket vid definition. ”Olika skeenden, när vi pratar om hedersrelaterat våld. Det inte bara våld och slag utan det inkluderar även den psykiska kontrollen som också en del av det hedersrelaterade våldet.” I Malmö anser man att det finns en skillnad i våldet. ”Sen är det ju hedersrelaterat skiljt från barnmisshandel och partnervåld för att det är inte bara en person som hotar utan det är gruppen. Att man går emot gruppens normer och kollektiva värderingar. Och att det är förenat med fara att gå emot det”. Samtidigt är man noga med att inte peka ut vissa grupper. ”För alla grupper har ju normer och värderingar även vi som inte lever i en *hederskultur* kan gå emot dem och det är förenat med sanktioner att inte bli accepterad men det kanske inte är förenat med en fara.” Länsstyrelsen som arbetar med ett samlat grepp kring våldet och som vad jag uppfattar är angelägna om att inte hamna i en kulturellt relaterad diskussion, innefattar universella perspektiv i sin definition. ”Vi brukar prata om att det handlar om jämställdhet, barnperspektivet och anti-diskriminering i ett och anti-diskriminering säger vi för det är inte bara p.g.a. etnicitet utan handlar även om sexuell läggning.

Hos alla respondenter är det självklart att innefatta tvångsäktenskap som en del av det hedersrelaterade våldet även om det inte är eller varit lika naturligt i vår lagstiftning. Inom socialtjänsten har man sett flera tecken på att äktenskapet kan göra kvinnan till en handelsvara, i vilken hedern är valutan.

7.2 Debatten och dess påverkan på arbetet

För mig var det väldigt intressant att ta del av respondenternas erfarenheter av den debatt som förts om hedersmord. Det är tydligt att deras arbete har och fortfarande präglas av de olika synsätt som framfördes, det intressanta är att se de olika positioner som respondenterna tagit i debatten.

Hanna Cintio hos Elektra anser att debatten till en början ställde en universalistisk syn mot en individualistisk syn på våld mot kvinnor och att det var lika överallt. ”I ena läget var allt oerhört kulturellt relativistiskt eller tvärtom och inget blev rätt. I andra läget vägrade man inse att det fanns någon koppling till kultur”. Det som var oerhört upprörande enligt Hanna var att invandrarkvinnor lämnades utanför trots inlägg. ”Det som var berörda och dessutom jobbade professionellt med frågorna, när dom gav sin bild som jag kan tycka än idag överstämmer med hur vi jobbar, var det ingen som bemötte det.” Debatten menar hon fördes på ett plan där den sällan eller aldrig nådde de som var berörda av problemet och absolut inte förankrad i praktiska erfarenheter utan teorier som i sig kan vara relevanta när man ser till bakgrundsfaktorer men de hjälper inte när du står med en sönderslagen flicka klockan fem på morgonen som ska placeras. ”Om man försöker arbeta med en problematik som man anser har kulturella förtecken och det anser vi att det är, det är ett slags våld som i sig har en kulturell prägel och inte förekommer lika mycket överallt så kan man nog förstöra mer än man vinner på att säga att det skulle vara något svenskt. Istället ta fasta på att i varje grupp eller land det här förekommer så finns det ju röster som opponerar sig mot detta.” Hanna upplever att det finns ett stort dilemma i hela vänsterns syn och arbete med frågor som gäller våld, som var närvarande i debatten. ”Regeringen har köpt en modell vilket avslöjats genom ex. dokumentären *Könskriget*, alltså inte en modell som kan fungera som många andra teoretiska modeller, som en modell som kan samverka med andra och ställas i relation till varandra som man kan laborera med.” Det här menar hon är ett stort problem när det gäller diskussionen om hedersvåld. Inom Elektra motsätter man sig inte flera förklaringsmodeller. Elektra är en feministisk organisation, det finns ingen som säger att det inte existerar en

patriarkal ordning men det räcker inte som ram för att förstå alla typer av våld och hur det yttrar sig. Det ligger som en bas för utan den basen så hade det inte funnits det utgör förutsättningen. ”Hedersvåld till skillnad från annat våld handlar inte om våld mellan två individer. Hedersvåld kan förövarna vara både män och kvinnor. Det handlar om kollektivets våld mot individen, sen ligger det en patriarkal ordning som grund för kollektivets värderingar.”

Eva Nyman delar Hannas uppfattning av debatten. Hon menar att debatten är högst påtaglig även idag. ”Om det hävdas att det inte finns en hederskultur hur ska man då motverka den? ” Hon tror det hänger ihop med mångkultur som en ideologi och en vilja att motverka rasism. Även inom socialtjänsten går åsikterna isär om förekomsten av en hederskultur och hon får inte sällan utstå kritik för sin ståndpunkt. Även hon menar att det föreligger en patriarkal ordning som underliggande bas men att även andra faktorer har betydelse. ”Kvinnorna kan också vara delaktiga. I många fall har de själva varit utsatta för våldet.” Eva menar att det är kvinnorna vi ska satsa på, att alla dialoggrupper och mansgrupper säkert är bra men att de har gett lite. Det är mannen som har makten, den kommer han inte att ge ifrån sig utan den måste tas. Hon medverkade en gång vid en sammankomst med Afghanska kvinnor som vid det tillfället fick lära sig om Sveriges kvinnohistoria. Det skrattades en del och Eva frågade vad som var lustigt. ”För dem var det hela så främmande, kvinnorna hade aldrig varit myndiga vi blev det för 140 år sedan. ”Det är vår kultur den kan man inte ändra på, fattar du inte det. Sa dem nästan lite nedlåtande”. Men Eva menar att de var kvinnorna som ändrade på historien och det alltid är kvinnan som ändrar traditioner och värderingar.

Länsstyrelsen som inte relaterar frågan till kultur eller snarare pekar på kultur som universellt anser att debatten blir ointressant om man jobbar från de tre perspektiven som de arbetar utifrån; jämställdhet, barnperspektivet och anti-diskrimineringsperspektivet. ”Vi pratar inte om kulturer utan grupper, släkter eller familjer. Det finns ju familjekulturer men även där finns det ju skillnader hur det kan se ut mellan syskonen och föräldrar, så kulturer blir lite för generaliserande”. Hos Länsstyrelsen används dock begreppet *hederskultur*, jag ställer mig frågande till användandet av begreppet när man samtidigt inte vill prata om kultur. Men enligt respondenterna talas det om hederskultur i samband med att det handlar om familjer. ” Men det är också viktigt att man påpekar att det även förekommer (*hederskultur min anm.*¹³) i svensk kultur om man nu ska prata om kulturer”. Enligt Josefine, blir det meningslöst att prata om kultur när det kan förekomma överallt. Istället bör det handla om normer och kollektiva värderingar som går ut över individen och är förenat med hot och våld. När jag invänder att normer och värderingar kan definieras som kultur (se Kurkiala 2005) . Anmärker man att kultur är ett vidare begrepp; ”än när man tittar på normer och värderingar som förekommer inom en grupp eller en familj, kultur har vi i vårt samhälle och kan förknippas med vilket land man kommer ifrån det får man vara medveten om”.

7.2. 1 Att finna en egen position i hedersdebatten

Länsstyrelsen använder sig av de tre perspektiven när de arbetar med hedersfrågan. För dem handlar det först och främst om individuella rättigheter gentemot kollektiva rättigheter. Det tillstår att individens rättigheter kan krocka med kollektivets värderingar i kulturer där kollektivet är väldigt starkt. ” Sen tittar vi inte på kulturer utifrån vilket land man kommer ifrån utan just det kollektiva och individuella”. Sammanlagt är det de mänskliga rättigheterna som är grunden i hur hedersproblematiken ska hanteras. Men de nämner inget om hur den tanken är eller har varit svår att applicera i det mångkulturella Sverige.

Inom Elektra anses man sig funnit en lämplig position i hedersdebatten. Även här är mänskliga rättigheter en självklar ram för arbetet. Det var också ett sätt att positionera sig i förhållande till debatten som varit, eftersom debatten varit så polariserad många gånger och är

¹³ Enligt respondenterna finns det nu en debatt angående en form av hederskultur i svenska familjer med HBT-ungdomar och familjer med handikappade barn. En skam som leder till att familjen inte vill ha med barnet offentligt etc. respondenterna anser att det också är en form av hederskultur, då familjens anseende går före individens.

man inte tydlig med vad man utgår från kan man lätt bli placerad i ett fack där man inte hör hemma. Men att ta hänsyn till mänskliga rättigheter är av nytta av flera avseenden. Hanna menar och betonar att det är hennes egen åsikt, att det finns ett stort problem i initiativ som gjorts från myndigheter mest men även organisationer, i ett sätt att närma sig människor ovanifrån och tala om så här ska man leva så här ska man göra, på något vis ställt mot det svenska. ”Om man inte är tydlig med att man utgår från de mänskliga rättigheterna som en universell deklaration så finns risken att man uppfattar att mänskliga rättigheter och demokrati är svenska begrepp som det var uppfunnet här. Det finns en risk att missa sin målgrupp om man ser det som specifikt svenska värderingar, det blir i sig en segregeringseffekt. Det finns en viktig aspekt i detta och det är att se problemet som en integrerad del i vårt samhälle. ”Men det är våra svenska ungdomar, det har ingen annan tillhörighet, de är födda här. Så länge samhället behandlar den här problematiken som någon annans och inte ser det som vår tror jag heller inte att vi når dem som är berörda”.

Hanna finner att det personligen har blivit lättare att förhålla sig till problemet successivt, då hon känner sig mer säker på problematiken. ”Allt handlar om vilken bevekelsegrund man utgår ifrån för är det så att man är en humanist och ställer de här frågorna utifrån en humanistisk världsbild och utgångspunkt kan man egentligen säga vad som helst så länge du kan försvara det du gör med omsorg om andra människor ska få det bättre behöver du inte vara rädd för att bli anklagad. Sen är det klart att man måste vara lyhörd man kan alltid formulera om sig och nyansera sig”.

7.3 Den mångkulturella politiken

Enligt Eva Nyman finns det en ständig rädsla i att peka ut kulturer, som att kulturens värde skulle likställas med människans värde. Hon relaterar liksom Kurkiala rädslan för kulturella skillnader till den mångkulturella politiken. Eva delar Carlboms uppfattning om mångkulturalismen som en ideologi. Vid en konferens hon bevisade för några år sedan var det en invandrarman som verkade för barnens bästa som tog fram en overhead om mångkulturalismens goda sidor och sen visade han var mångkulturalism också kan vara mindre positivt som tvångsgifte, könsstympning hedersvåld. Hon tänkte det är det vi tänker men inte vågar säga. När hon påpekar liknande synpunkter har hon fått höra att det är rasistiskt. Det har inte kunnat lyftas upp. ”Nalin Pekgul talde tidigt om detta men tystades. Istället låter vi Sverigedemokraterna tala om det, de som bara har oacceptabla lösningar”. Eva menar att vi skulle ha tagit frågan och äga den. Konsekvenser som tvångsgifte är ett exempel som hon nämner där den välvilliga politiken slagit fel. Det paradoxala med den mångkulturella politiken anser hon är att, samtidigt som invandrarna ska bevara sin kultur säger man att kultur inte finns som i fallet hedersvåld. ”Invandrarkvinnorna ska visst inte omfattas av jämställdheten”.

På samma sätt har man inom Elektra haft problem med den mångkulturella politikens konsekvenser. ”Sverige haft en tradition av oerhörd kulturtolerans med säkerligen goda avsikter men som varit väldigt ogenomtänkt och naivt. Man har låtit gruppen hela tiden ha tolkningsföreträde före individen. Man har inte tänkt så långt som att inom den gruppen kan finnas olika röster utan så vill ni ha det. Behållit grupperna som något statiskt och enhetligt, där tycker jag den största rasismen ligger idag. I och med det här har man ju indirekt accepterat att olika barn och ungdomar får ha olika liv beroende på vilken grupp de tillhör.” Hanna berättar att hon fått höra av personer verksamma inom socialtjänsten som jobbar i olika stadsdelar, att de själva märker hur de höjer och sänker trösklar när de gör ett ingripande för olika stadsdelar. I vissa stadsdelar där det finns en social dimension parallellt med klass idag, tolererar man att barn har det sämre än vad man skulle ha gjort i en annan stadsdel. Idag är det här synonymt med etnicitet och det blir en tolerans till att barn har det sämre, detta relaterat till kulturtillhörighet.

7.3.1 Kulturens kontrollerande krafter över kvinnan

Jag presenterade mitt perspektiv om kulturen som ett redskap för att kontrollera en krisartad livssituation och hur de kan påverka kvinnan livsrum. När det gäller Länsstyrelsen medgavs det att perspektivet kunde bära en viss sanning men påpekade faran i att generalisera. ”Det finns ju vad vi har hört fall som t.ex. att familjens barn lär sig svenska först och integreras i det svenska samhället, kvinnan får lättare jobb och kommer in bättre medan mannen förlorar lite av sin patriarkala status som han haft och för att försöka få tillbaka den blir lite mer benägen att hålla på den patriarkala strukturen för att få tillbaka den.” Enligt dem handlar det mer om den patriarkala strukturen än kulturen.

Hanna Cinthio känner igen resonemanget och har sett det med egna ögon. Hon menar att det finns flera sätt att hantera migration. ”Ett sätt kan vara att anpassa sig till vissa delar av den nya kulturen. Men det finns även en motsatt reaktion som kan komma av utanförskap och reproduceras genom samhällsbygget. Kontroll inom familjen kan bli viktig för det skrämmande mötet med det nya samhället.” HON påpekar dock att detta gäller för både män och kvinnor. Det handlar också om hur samhället är konstruerat, segregationen. I vissa bostadsområden kan det vara en otroligt låg nivå andel sysselsatta och det leder till en benhård kontroll över varandra genom släkt och vänner. När hon frågat flickor vem är fienden? Är svaret genast, ryktet. ”Det kan leda till en pseudokultur växer fram som uppstått i det nya landet och anpassas till dess villkor en ny form av socialt liv. ”Hon vill även se hela skeendet ur ett globalt perspektiv. ”En ny global ekonomisk världsordning leder till att gamla strukturer görs om eller försvinner. En motreaktion på detta kan vara att det reproducerar en ännu mer traditionell kultur”. Detsamma menar hon sker med människor som migrerar. ”Neopatrialkat som en reaktion på det moderna”.

Eva Nyman menar att i en liten by i vilken alla omfattas av samma värderingar. Hjälps man åt att kontrollera kvinnornas beteende. När man lämnar byn möts man av ett samhälle där kvinnor lever helt annorlunda, det blir en chock. Hotet blir mer allvarligt, vilket leder till ökad kontroll. ”Det är samma bevakning, den har hela tiden funnits där men i byn var hotet inte lika stort få valde att leva annorlunda, medan i Sverige lever majoriteten på ett sätt som avviker för dem”. ”Kvinnorna som levde i byn hade heller inget att jämföra med sen kan det se hur deras klasskamrater får leva blir det en chock”. Eva har en annan syn på segregationen än de andra respondenterna. Enligt henne handlar det inte enbart om tvångsplacering i segregerade områden många väljer att flytta dit, något hon sett på sina tjugo år i Rosengård. Men hon anser att starka och fundamentalistiska personer/ grupper får mer makt genom utanförskap, så det är ett problem. Hon avfärdar dock bilden om hedersvåld som en konsekvens av bristande integration. Däremot tror hon att de som behöver integreras är kvinnorna för att motverka våldet, de före männen. Hon tror på att integrationen kan vara bra för ungdomarna med tanke på språk och jobb, vilket på sikt motverka problemen. Men framför allt måste det erkännas att det finns en hederskultur för att problemet ska motverkas, anser hon.

7.4 Framtiden och synen på hederskultur idag?

Länsstyrelsen har en vision om att hedersvåldet ska försvinna till år 2007. ”Så kan man hoppas att vi får uppleva de under vår tid men det är kanske inte så troligt, ändå vill jag inte kalla det en utopi ,utan det är ju någonting som kan bli verklighet och det förutsätter vi eftersom vi jobbar med det, säger Reia”. Målet ska nås genom samverkan och långsiktiga kunskapsinsatser och att man får med sig beslutsfattare i arbetet, inom olika myndigheter kommunen. Insatserna ska bygga upp strukturer.

Inom socialtjänsten är uppfyllelsen av Länsstyrelsens vision uppfattad med tvekan. Eva tror snarare att vi kommer se en ökning av fall med hedersvåld. Fler kommer att söka hjälp eftersom möjligheterna öppnas upp. Hon hoppas även på att det sker lagändringar framför allt

kring arrangerade äktenskap samt anhörigvandring. ”Lagen för arrangerade äktenskap bör ses om, det var 140 år sedan svenska kvinnor fick välja vem de ville gifta sig med det borde gälla för alla i Sverige, säger Eva”. Slutligen anser hon att diskussionen måste öppnas upp, folk ska kunna tycka till utan att tystas alla åsikter måste kunna bemötas och framför allt hoppas hon på ett officiellt erkännande av en hederskultur. Drömmen är att skyddat boende inte ska behövas.

Det finns dock både mörker och ljus i frågan om framtidens hedersvåld, det måste finnas ett långt perspektiv anser Hanna. ”Går det att få en tjej som idag är 17 och kanske inte kan eller vågar göra något nu men kanske sen när förutsättningar finns eller kan uppfostra sina barn annorlunda.”

Ett dilemma är den nya migrationen som inte vill acceptera förändringar. ”När vissa grupper varit länge i Sverige och integrerat sig kommer nya grupper som bestörts av deras frihet gentemot barnen och det sker en tillbakagång. Nya mönster kan brytas, även arrangerade äktenskap kan vara roten till återgång. ”Arrangerade äktenskap (även frivilliga) är oftast ur samma grupper, man hämtar från hemlandet och då kommer också det traditionella in igen även om man kommit ifrån det, hämmar processen.” Hanna anser också att en ökad medvetenhet bland de utsatta kommer leda till att fler fall uppmärksammas men positivt är att troligtvis kommer mörkertalet minskar. Även att gamla mönster börjar ifrågasättas leder till en ökning i en övergångsperiod. Viktigt att samhällets har beredskap för detta. Hon hoppas att rättigheter kommer vara mer i fokus och var människa ska ha rätt att upplysas mer. Hon tycker ändå det blivit mer legitimt att tala om hederskultur, utifrån en humanistisk ståndpunkt och därav mer legitimt att väcka vissa frågor. Trots att det finns en lång väg kvar till ett officiellt erkännande av förekomsten av en hederskultur i vårt samhälle.

7.5 Sammanfattande slutsatser

Definitionen av hedersvåld är en viktig del, eftersom de ska fungera vägledande för arbetet, dock verkar det inte finnas en enighet i hur våldet definieras. Den stora skiljelinjen är naturligtvis frågan om våldet har kulturella förtecken. Hur hoten bedöms är egentligen relativt lika men det är främst motivet till våldet som det råder oenighet om. Uppenbart är att definitionen blir mer obestämd och universell, när våldet inte betraktas ur en kulturrelaterad synvinkel. Länsstyrelsen som har ett direkt uppdrag av regeringen kan tolkas befinna sig inom ramen för den politik som förts på området och placeras mellan både diskrimineringslinjen och den feministiska delen av debatten, med perspektiv som anti-diskriminering och jämställdhet. Uttrycket utsatta kvinnor i patriarkala familjer är en benämning som stämmer med den synen. Det verkar som det inte finns möjlighet till att diskutera kultur åtminstone inte ur en specifik betydelse, däremot generellt som något vi alla tillhör. Trots att Länsstyrelsen skiljer på insatser mot partnervåld och hedersrelaterat våld är den åtskillnaden inte kulturrelaterad ur ett öppet resonemang som tex. Elektra benämner den. Genom att innefatta stora perspektiv som anti-diskriminering och jämställdhet tycker de inte att det är relevant att tala om kultur. Dessutom fungerar arbetssättet väl med regeringen egen linje.

I jämförelsevis relaterar Elektra och socialtjänsten tydligt våldet till kultur i sin definition, de båda står också närmare de utsatta och längre ifrån regeringens egna direktiv på frågan. Att det finns en patriarkal ordning underliggande för våldet är det heller ingen av de tillfrågade som betvivlar, trots en kulturell utgångspunkt.

Formandet av en definition är således styrd av den debatt och politik som förs i landet kring problematiken. Det är inte ointressant att föra en teoretisk diskussion kring problemet, särskilt för att finna rätt metodik för att hantera problemet på bästa sätt. Av den anledningen finner jag att Eva och Hanna anser att debatten kan ha ett värde men på samma gång menar de att den varit behindrande. De upplever som att en modell varit den rätta både från regeringshåll och offentligt, andra modeller har varit motarbetade och det har givetvis fått konsekvenser för insatserna. Dock verkar de hårdtagna positioneringarna i debatten inte göra sig gällande lika tydligt hos respondenter, särskilt inom Elektra betraktas problemet ur ett flerdimensionellt

perspektiv; feministisk syn, strukturell diskriminering och kultur. En annan aspekt som Eva belyser är den egna uppfattningen hos de utsatta om att hedersproblematiken har kulturella företecken och hur kulturen i sig uppfattas som statisk (ex. Afghanska kvinnorna). Det är intressant att se till trots den teoretiska diskussionen om ett föränderligt kulturbegrepp, att för individer som lever nära sin kultur uppfattas den som statisk i flera avseenden. Det finns en vilja att ”frysa kulturen, som Yuval-Davis beskriver det. Det viktiga är troligen att rikta insatserna utifrån hur de drabbade ser på begreppet kultur men samtidigt, som Eva föreslår, uppmuntra till en bild av den egna kulturen som något föränderligt.

Att diskutera debatten med respondenterna på Länsstyrelsen var på annat sätt, för dem anses den inte relevant då de utgår från de tre nämnda perspektiven. Ändå finner jag att deras verksamhet mest tydligt kan placeras inom ramarna för debatten. Jag tolkar det som att Länsstyrelsen¹⁴ tagit den position i debatten som är angelägen att inte spä på kulturrasism och därmed gör hedersvåldet till ett så generellt begrepp att det finns överallt inom alla grupper. Deras position innefattar både diskrimineringslägret och den feministiska ståndpunkten, däremot motsätts kulturrelaterade förklaringar i den form kultur definieras som innefatta normer och värderingar för en specifik grupp. Kulturbegreppet i relation till hedersvåld finner jag ha en märklig definition hos Länsstyrelsen. Ordet hederskultur finns med i deras tolkningar av problemet samtidigt vill man inte relatera problemet till kultur av formen etnisk eller nationell utan som en kultur hos vissa familjer och även svenska. Att en form av hederskultur uppvisas även hos svenska familjer är inget mina andra respondenter känns vid. Snarare tror jag den uppfattningen kommer utav hur man definierar problematiken och undviker att se kultur som en del i problemet. Delade normer och värderingar som av många refererar till en delad kultur (se Wikan 2004, Kurkiala 2005), anses vara en del av en familjekultur. Men att dela normer och värderingar, innebär inte att alla accepterar den kulturella logiken men den känns vid av alla inom gemenskapen. Påståendet att det blir meningslöst att tala om kultur, då fenomenet anses förekomma inom alla kulturer är inte en åsikt jag delar. För det första anser jag inte hederskultur vara förekommande i svenska familjer, inte utifrån den definition jag använder i uppsatsen, det finns ingen gemensam legitimering av det partnervåld som förekommer eller för den delen skambeläggande. Och för det andra anser jag det istället vara meningslöst att *inte* se till kulturen, eftersom de utsatta själva understryker kopplingen. I det här avseendet är det enorma gap mellan respondenternas synsätt som torde ha konsekvenser för de gemensamma insatserna.

Ett sätt att positionera sig som är karaktäristiskt för respondenterna är att referera till mänskliga rättigheter, att individens rättigheter inte kan kränkas av kollektivet. Det sker dock med olika underliggande motiv. Jag menar att Länsstyrelsen använder sig av universella perspektiv om individens okränkbarhet framför kollektivet, samtidigt vill man inte relatera problematiken till kultur eller tar upp den konflikt som uppstår med den mångkulturella politiken. Tills det förs en öppen diskussion om det dilemmat anser jag att allt tal om mänskliga rättigheter gällande ämnet kan riskera att bli tomma ord. Dock är det viktigt som Hanna påpekar att det framkommer att de mänskliga rättigheterna inte är specifikt svenska värderingar, för att undvika en segregering konsekvens. Desto bättre hade det varit att redan när debatten uppstod föra en diskussion om hedersvåldet utifrån en rättighetsaspekt och på så vis kunde anklagelser om kulturrasism troligtvis kommit i skymundan. Även om regeringen givetvis framför de mänskliga rättigheterna i sitt arbete mot hedersvåldet, är det åter igen utan att relatera det till en diskussion om mångkulturalismens paradox. Positivt är att aktörerna delar ett fokus på mänskliga rättigheter men insatserna på området kan bli lidande av de intar olika utgångspunkter vid framhållandet av rättigheterna.

¹⁴ Dock har det visat sig finnas variationer mellan länen.

Eva Nyman är den som i klarspråk talar om den mångkulturella politikens negativa sidor. Hennes erfarenheter överensstämmer skrämmande väl med de teser som både Carlbom och Kurkiala framför. Tvärtemot den integration som ingår som en strävan i den svenska mångkulturella politiken, vittnar både Hanna och Eva om segregeringseffekter, invandrarkvinnor som inte omfattas av den svenska jämställdhetstanken och en socialtjänst som utför olika insatser beroende på stadsdelens kulturella sammansättning. En konsekvens som kommer av bävan för att stöta sig med den mångkulturella ideologin. Att den mångkulturella politiken haft negativa konsekvenser för arbetet mot hedersvåldet råder det inget tvivel om.

När det kommer till kulturen som ett medel i förtryck av kvinnor, är det ingen som motsätter sig resonemanget, även om Länsstyrelsen benämner det patriarkal kontroll snarare än kultur. Den verklighet som presenteras är förenlig med Yuval-Davis teorier om kvinnan som bärare av kulturen. Åsikterna går däremot isär om vad som är orsaken till den ökade kontrollen. Hanna menar att utanförskapet som uppstår vid migrationen är en stor del av problemet. Liksom Friedman (1994) hänvisar hon till förändringar i det globala världssystemet som en förutsättning i att gamla strukturer förändras till det moderna eller i vissa faller tillbaka på det traditionella. Precis som framförs i tesen menar Hanna att de ändrade förutsättningarna och den otrygga tillvaron föder fram en pseudokultur som är omdefinierad efter de förutsättningar som råder (se Friedman 1994, Ekholm-Friedman 1994, Yuval-Davis 1998). Eva däremot är inte lika säker på att utanförskapet är den egentliga boven. Likt Carlbom (2003) varnar hon för segregationens konsekvenser med starka fundamentalistiska grupper. Dock kan tyckas att det den typen av konsekvenserna skulle reduceras om en bättre integration var möjlig som skulle minska makten från fundamentalistiskt ledarskap, av den anledningen tycks integrationen i vilket fall vara en viktig del i problematiken. Enligt; Elektra (Fakta Hedersförtrycket Sverige 2002) tycks det visa, att när familjer integreras på ett bra sätt i svenska samhället minskar risken att konservativa förtryckarroller uppträder. Utifrån det perspektivet är det som Yuval-Davis betonar viktigt att se vem som är agerar talesman för en grupp och på bekostnad av vem.

Slutligen verkar det tyvärr som att antal fall av hedersvåld kommer öka mycket p.g.a den uppmärksamhet som frågan fått men även beroende på att vi ännu inte velat se hela bilden av problematiken och därmed inte kan hantera problemet. Respondenterna hoppas på att rättighetsaspekten blir tydligare i fokus kring hedersfrågan. Men för att det ska ha någon verkan anser jag att den krock som uppstår mellan den mångkulturella politiken och individuella rättigheter måste diskuteras öppet. Jag upplever från respondenternas erfarenheter, att det från debattens storhetstid och fram till idag är mer legitimt att tala om *hederskultur*. Men med tanke på att desto längre upp frågan befinner sig i den politiska hierarkin desto mer försummad är den kulturella aspekten, antar jag att det är långt ifrån ett officiellt erkännande av den kulturella faktorns relevans i hedersproblematiken.

8. Sammanfattning

Avslutningsvis kommer jag att återgå till det syfte och frågeställningar som presenterades i inledningskapitlet, för att på bästa sätt sammanfatta uppsatsens resultat och slutsatser. Mitt syfte var att bidra med en diskussion till det kontroversiella ämnet hederskultur och hedersvåld och undersöka det svenska samhällets hanterande av problematiken. Jag anser mig ha fullföljt den första delen av mitt syfte genom att argumentera för eller emot de olika ståndpunkter som framfördes i debatten samt analyserat dess positioner i hedersfrågan idag bland berörda samhällsaktörer. Det som förvånar mig är att en relativt blygsam förändring har skett från den rådande föreställningen om våldet som icke-kulturellt, åtminstone i den förda politiken. Rädslan för ett samhälle med en ökad kulturell rasism är genomgripande för hanterandet av problematiken liksom den mångkulturella ideologin, som jag är benägen att kalla den efter applicerat Carlboms synsätt på diskursen om hedersvåldet. Mitt fortsatta syfte har varit att argumentera för ett flerdimensionellt perspektiv i synen på hedersvåld, dess fullföljande kan främst redovisas genom ett besvarande av nämnda frågeställningar. För att på ett överskådligt vis sammanfatta de argument och resultat som utvecklats i uppsatsen och fullfölja syftet, väljer jag att åter presentera mina frågeställningar och besvara dem med en sammanfattning av de resonemang som förts under uppsatsens gång.

1. Varför är det viktigt att se hedersmord utifrån en social och kulturell kontext istället för att betrakta det som ett fall av strukturell diskriminering eller universellt kvinnoförtryck och hur kan det relateras till den debatt som förekommit kring hedersmord i Sverige?

Jag upplever det som att debatten om hedersmord kom att handla om något annat än fallen med hedersmord. Alla ville få gehör för sin analys av samhället och sin teoretiska förståelse av problemet. Akademiker präglade av sin egen forskning kunde inte på något vis lyfta blicken från de egna teoretiska ramarna och se problematiken från flera dimensioner mer än den egna analysen. En enfaktorsanalys kan aldrig fungera tillfredställande när det kommer till dessa komplexa frågor. Inläggen blev därför verkningslösa i syftet att motverka det hedersrelaterade våldet. Myndigheter drog slutsatsen att våld mot kvinnor är ett universellt problem, kulturellt betingat våld finns inte. Den slutsatsen har många kvinnor fått lida för, Fadime och Pela var en av dem. De som kan hävdas ha bidragit med mest konstruktiva förslag i det avseendet var olika invandrarkvinnors organisationer som om några kunde konkurrera med de olika skiftande verklighetsbeskrivningarna av fenomenet. Dessa organisationer som inte ens blev inbjudna till den konferens om hedersmord som Sverige stod som värd för år 2004.

Att diskutera frågor som berör kulturer utöver den egna är alltid kontroversiellt. Debatten kom även att bli ett lysande exempel på den politiska korrekthet som råder i Sverige kring liknande frågor som i vissa fall drivs nästintill absurdum. Rädslan för att påpeka kulturella skillnader förkastade all form av kulturellrelaterade förklaringar men de starka positioneringarna förhindrade också att problemet betraktades ur ett flerdimensionellt perspektiv. Jag anser att en sådan analys, som idag är mer frekvent särskilt bland frivilligorganisationer, hade lett till ett kraftigare och fruktbart agerande gentemot problematiken. Men den egna prestige och rädslan för stigmatisering av kulturella grupper gjorde det omöjligt.

I mina slutsatser finns det en sanning i varje läger så vida att en kombination av nämnda motiv formar våldet. Att flest kvinnor drabbas av hederskulturen och som visat blir bärare av den egna kulturen tyder på att en patriarkal maktordning gör sig gällande i förtrycket. Dock inte enbart ur en negativ kvinnsyn, utan de förtryckande strukturerna hänvisas till en

kulturell logik som reproduceras inom kollektivet av både män och kvinnor. Slutligen har jag visat att det finns en tendens till att hederskulturen omdefinieras och accentueras vid migration och att kulturen blir ett redskap för att återupprätta kontrollen av den egna vardagen. Ett liv i marginalisering och sysslolöshet, i vilket mansrollen fått sig en törn. Männerna i familjen konfronteras med sin egen svaghet och i med detta provoceras våldet. När kulturens gränser konstitueras kring kvinnans roll i kollektivet är det kvinnan som får lida för den upptrappade tilltron till kulturen. Att enbart se till en av dessa faktorer är att negligera komplexiteten av hederstänkandet och kan inte vara ett användbart sätt för att lösa problemet. Varje faktor är viktig men att inte erkänna kulturens roll och att argumentera emot existensen av en hederskultur, torde vara skadligast i kampen mot hedersvåldet. Kultur och tradition spelar en viktig roll och som påpekats är den kulturella bilden innefrån kollektivet oftast uppfattad statisk, vilket innebär att förändringar tar tid.

Kultur kan definieras som ett kitt av värderingar, föreställningar och tolkningar som binder samman människor i gemenskaper och skänker legitimitet till vissa handlingar. Det kan vara svårt att avgöra om en handling är kulturellt betingad men ett mått kan vara om ett agerande är relaterat till vedertagna normer och värderingar som kan legitimera handlingen. Det kan påstås att hederslogiken kan liknas vid en hederskultur, även om många motsätter sig agerandet är det en logik som alla förstår och lever efter. Den finns oavsett om kollektivet befinner sig i hemlandet eller i exil. Men det är aldrig kulturer som agerar, utan människan som använder sig av kulturen för att kontrollera eller hantera den egna livssituationen. Det är vid en kris som erfarenheten av en migration, i vilken den sociala dimensionen gör sig gällande i hederskulturen. Kulturen ska bevaras och göra den splittrade identiteten hel och hålla kollektivet intakt. Kvinnan blir den som får bära kulturen och hedern i behåll.

Slutligen, kultur är ett begrepp inte en objektiv företeelse som finns där ute någonstans, utan något som vi tillsätter mening och som hjälper oss förstå vår världsbild. Det viktiga är att se varför människor tycker det är viktigt och hur och i vilken kontext kultur tas fram som ett medel för att skapa klarhet i en föränderlig värld. Dessa rader kan koncist sammanfatta det flerdimensionella perspektivet på hedersproblematiken som jag argumenterar för i uppsatsen.

2. Vad är det som gör att en tusenårig tradition kan leva kvar och i vissa fall förstärkas i det nya landet med en annan kulturell förankring?

Det har redan i fråga ett redogjorts för den sociala dimensionen som lämpligast beskriver hur kvinnan blir bärare av kulturen och hur den representationen kan förstärkas vid en förändrad livssituation. Tesen jag driver att kultur kan betraktas som ett redskap som används i en osäker tillvaro som ett utanförskap i det svenska samhället kan innebära, i vilket kulturen blir en social och psykologisk säkerhet som inte sällan drabbar kvinnan. Den verifieras i det empiriska materialet både genom fallen och av respondenternas erfarenheter. Det är en aspekt som relativt tydligt gör sig gällande vid en studie av hedersvåld. Mindre uttryckligt och framför allt officiellt, är uppfattningen om den mångkulturella politikens konsekvenser för vidhållande av kvinnodiskriminerande strukturer. Parallellt med en förstärkning av hederskulturen vid ankomsten till ett nytt land förs det en mångkulturell policy som uppmanar till bevarande av den kulturella identiteten med en klar homogenisering av kollektivet. På så vis menar jag att den mångkulturella politiken omedvetet allieras med fundamentalistiska krafter som vidmakthåller ojämlika strukturer.

Den mångkulturella policyn i skenet av hedersmorddebatten får en hegemonisk ställning i samhällsdebatten, med tanke på rädslan att påtala kulturella skillnader. Det är paradoxalt, samtidigt som det mångkulturella samhället blivit en uppmärksamman realitet och begrepp som kulturell mångfald används som honnörsord i den offentliga debatten är det underligt att det förekommer en rädsla för att tala om kulturella skillnader. Det blir motsägelsefullt när det

är just de kulturella skillnaderna som utgör ett mångkulturellt samhälle men när skillnaderna negligeras och det istället framhålls likheter med majoritetskulturen, blir den mångkulturella politiken i sin konsekvens snarlik med den assimilationspolitik man säger sig förakta. Att kulturer är gränsöverskridande och hybrida innebär inte att kulturer inte existerar, snarare uppkommer ännu fler variationer av kulturer desto mer globaliserad världen blir. Den snabba globaliseringen har resulterat i en vilja att återgå till det traditionella, ett producerande av en traditionell kultur. Följaktligen kan gamla traditioner fortleva och återkomma i en förändrad form som en konsekvens av förändringar i världssystemet och en välvillig mångkulturell politik. En aspekt som bör aktsammas i det mångkulturella samhället. Den mångkulturella politiken har ställt för få krav gällande kollektivets makt över individen, i respekt för minoriteters kultur. Men kultur handlar om makt och dominans. Kulturrelativism innebär att kulturer ses likvärdiga men även respekt för den kultur som studeras. Men, frågar sig Ekholm-Friedman vad gör man om kulturen bärs upp av maktförhållanden som gynnar den endera parten på andras bekostnad, blir min respekt för kulturen ett ställningstagande för den som har makten? (Ekholm-Friedman 1994:189). Ett lämpligt spørsmål som bör vara ett rättesnöre för utformandet av den mångkulturella politiken i framtiden.

3. Hur förhåller sig samhällets företrädare till problematiken? Samt hur påverkas det arbetet av den kontroversiella debatt som omger hedersproblematiken?

Det flerdimensionella perspektiv som introduceras i uppsatsen gör sig gällande hos flera av aktörerna. Men inte alla är beredda att hävda kulturens relevans för problematiken. Åter igen gör sig oron för att stigmatisera kulturella grupper förhärskande, med sin grund i en mångkulturell politik som inte vill diskutera kulturella skillnader på djupet. Samhällets företrädare förhåller sig till problematiken på avvikande sätt. Elektra genom att inta ett flerdimensionellt perspektiv som tydligt erkänner hederskulturens existens, Eva Nyman från socialtjänsten är oerhört tydlig med det kulturella perspektivet och mindre benägen att skuldbelägga den misslyckade integrationen, istället påtalar hon den mångkulturella politikens konsekvenser. Medan till sist Länsstyrelsen är oerhört aktsam att tala om kultur, i sådana fall om en manlig kultur eller kultur som ett värderingssystem hos alla familjer. Att den kontroversiella debatten påverkar insatserna blir tydligt, då aktörerna verkar vara oeniga kring definitionen av hederskultur och uppkomsten av våldet.

Dock finns en mycket god gemensam ståndpunkt i att relatera problematiken till de mänskliga rättigheterna men som jag tidigare hävdade krävs det ett uppmärksammande av den konflikt som den mångkulturella politiken medför gällande kvinnans rättigheter versus kollektivet. Existensen av en hederskultur verkar däremot allt svårare att motsätta sig. Jag anser att det även blir märkbart i de insatser som riktas mot våldet även om det är tydligt att aktörernas uppfattning påverkas av placeringen av verksamheten i den politiska hierarkin. Opolitiska organisationer som Elektra tenderar att lyfta fram de utsattes erfarenheter av våldet, agerar utifrån det och framför allt vågar tala om ett kulturellt betingat våld. Min förhoppning är att de drabbades erfarenheter är i fokus för de nationella insatserna i framtiden, snarare än en politikisk korrekthet.

Av fallen med hedersmord lär vi oss att kultur aldrig bör bli överordnat mänskliga rättigheter och att kultur kan konstrueras av människor efter olika syften och därmed ständigt förändras. Kultur kan också relateras till makt i detta fall en maktstruktur som främst drabbar kvinnorna inom den utövande kulturen. Vi bör aldrig bortse från vilken roll kulturen kan spela i maktutövande om det så gäller identitetsrörelser eller familjefärer. Konsekvensen blir att ett visst antal människor också har makten att definiera vad som gäller för den kulturen. Som Wikan avslutar med att säga; hade Pela, Sara och Fadimes mödrar fått bestämma hade deras

döttrar med all säkerhet levit idag men mödrarna är en del av en kultur där de inte har makt att själva fatta besluten (2004:246).

Det är kontroversiellt att skriva om hedersmord. Under skrivandet finner jag hos mig själv en tvekan för varje ord som skulle kunna tolkas som en stigmatisering av berörda grupper. Det är viktigt att påpeka att jag heller inte anser att kultur är den enda bidragande faktorn till hedersvåld, utan att lika viktigt är att beakta andra aspekter som jag har redogjort för i uppsatsen. Men jag är övertygad om att den enda möjligheten för att förändra de skrämmande förhållanden som vissa kvinnor lever i är att ärligt synliggöra de hot som förekommer, för allmänheten och för dem som har makten att verka för en förändring. Att vara politiskt korrekt och ha respekt för andra kulturer får inte leda till att vissa individer sätts på undantagsregel när det gäller mänskliga rättigheter, ett sådant samhälle agerar inte rättvist gentemot människor från andra kulturer även om det är dess grundidé. Ett fokus på mänskliga rättigheter i hedersfrågan kan undkomma anklagelser om en kulturell rasism och alla kvinnor oavsett kulturell bakgrund ska upplysas om deras rätt att leva ett fritt liv. Att satsa på kvinnans möjlighet till att förändra sina livsvillkor bör vara fokus för insatserna, för kulturer är aldrig statiska det gäller bara att ge möjlighet för en förändring och det ska vara samhällets uppgift.

Litteraturförteckning

Ahmedi, Idris 2004 *Den politiserade debatten i skuggan av hedersmorden* ur Larsson, Stieg och Englund, Cecilia (red.) *Debatten om hedersmord feminism eller rasism* Stockholm: Svartvitts Förlag, Expo

Awla, Rasool, 2005 *Hedersmord och islam* i Johansson, Kenneth (red.) *Hedersmord- tusen år av hederskulturer* Lund: Historiska media

Bhabha, Homi K. 1994 *The location of culture* London: Routledge

Carlbom, Aje 2003 *The Imagined versus the real Other: multiculturalism and the representations of the muslims in Sweden* Lund: Sociologiska institutionen

Douglas; Mary 1997 *Renhet och fara en analys av begreppen orenande och tabu* Nya Doxa: Nora

Ekholm- Friedman, Kajsa 1991 *Catastrophe and Creation*, Harwood Academic press

Ekholm-Friedman, Kajsa 1994 *Den magiska världsbilden om statens frigörelse från folket. I folkrepubliken Kongo* Stockholm: Carlssons

Ekholm Friedman, Kajsa 1998 , *Trubbel i Paradiset: Hawaiianernas återkomst* Stockholm: Carlssons

Eriksen, Thomas Hylland 1999 *Kulturterrorismen: En uppgörelse med tanken om kulturell renhet* Nora: Nya Doxa

Friedman, Jonathan 1992. *Narcicism; Roots and Postmodernity*.i, Lash & Friedman (red), *Modernity and Identity*. Oxford: s 351-364

Friedman, Jonathan 1994 *Culture Identity and Global Process ?*: Sage Publications

Hannerz, Ulf 1992 *Cultural Complexity*, N.Y. s 217-267

Jemteborn, Annika 2005 *Å stå på sig på egna ben* Rapport i socialt arbete nr 116- 2005 Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete

Kapferer, Bruce 1988, *Legends of people, myth of state* Smithsonian London: Institution Press

Kinnvall, Catarina 2004 *“Globalization and Migration – Tradition and insecurity in Multicultural Societies* 1-21 Lund: Statsvetenskapliga institutionen (utdrag ur pågående arbete)

Kurkiala, Mikael 2005 *I varje trumslag jordens puls om vår tids rädsla för skillnader* Stockholm: Ordfronts förlag

Kymlycka, Will 1998 *Mångkulturellt medborgarskap* Nora: Nya Doxa

Lindberg, Christer (red.) 1997 *Antropologiska porträtt 2* Lund: Sociologiska institutionen

Lundgren, Eva 2001 *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i det jämställda Sverige. En omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes

Okin, Susan Moller 1999 *Is Multiculturalism Bad for Women* Princeton, NJ: Princeton U

Rizvi, Javeria 2004 *Debatten om hedersmord är toppen av ett isberg* ur Larsson, Stieg och Englund, Cecilia (red.) *Debatten om hedersmord feminism eller rasism* Stockholm: Svartvitts Förlag, Expo

Swanberg, Lena Katarina 2002 *Hedersmordet på Pela* Bokförlaget DN: Stockholm

Wikan, Unni 2004 *En fråga om heder* Stockholm: Ordfront förlag

Yuval- Davis, Nira 1997 *Gender and Nation* London: Sage

Yuval- Davis, Nira *Ethnicity, Gender, Relations and Multiculturalism* i P Werbner & T Momood (red) (1997), *Debating Cultural Hybridity*. London: Zed Books

Artiklar:

Andersson, Jonas 060329 "Skadad heder bakom mordförsök mot flicka" Metro

Eldén, Åsa, Lundgren, Eva 970121 "Våldsbrott mot kvinnor är inte något exotiskt" Svd

Kamali, Masoud "Det finns ingen särskild hederskultur"
<http://www.praplyprojektet.se/news.php?categoryID=4&id=192>

Kamali, Masoud 020126 "Kultur, segregation och hedersmord" Göteborgs-Posten

Lindberg, Ingmar, Dahlstedt. M 021114 "Saknar rubrik" Svd

Pekgul, Nalin 020212 "Guillou vet inte vad han pratar om" Expressen

Rothenborg, Ole 060904 "Dödad, torterad och skändad" DN

Sahlin, Mona, Winberg, Margareta 001208 "Kulturen är ingen ursäkt" DN debatt

Seyran, Duran 041207 "Så svek regeringen invandrarflickorna" Expressen

Offentliga dokument:

Jonsson-Latham, Gerd 2006 *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet*
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/37/32/473c02c8.pdf> Rapport från Regeringskansliet

Magnuson, Thereses 2005 ” *Rätten till ett eget liv- hedersrelaterat hot och våld* Rapport
Länsstyrelsen: Kronobergs län

Prop; Regeringens proposition 1997/98:16 *Sverige framtiden och mångfalden- från
invandrarpolitik till integrationspolitik* Stockholm: Inrikesdepartementet

Intervjuer:

Elektra Syd Hanna Cinthio juni 2006

Länsstyrelsen Region Skåne Reia Sofiadotter Lepic och Josefine Alvunger maj 2006

Socialtjänsten Södra Förstaden , Malmö Eva Nyman maj 2006

Bilaga 1

En presentation av respondenterna och en bakgrund till regeringens insatser angående hedersrelaterat våld.

År 2003 inledde regeringen en femårig satsning mot så kallat hedersrelaterat våld och förtryck. Satsningen omfattar 180 miljoner för perioden 2003-2007 och huvuddelen av medlen fördelas till Länsstyrelsen för förebyggande insatser. Regeringen satsning omfattar inte bara flickor och unga kvinnor, utan även pojkar och unga transpersoner som kan vara utsatta. Målet med satsningen är dels att förändra attityder hos dem som anser att en familjs heder är beroende av flickors och kvinnors uppförande, dels att behovet av platser i skyddat boende ska tillgodoses.

Regeringen definierar idag hedersvåldet som ett patriarkalt våld som sker i hederns namn, ett samlingsbegrepp för det våld som finns världen över och främst bottnar i och försvarar patriarkala maktstrukturer (Regeringskansliet 2006:8). Idag fokuseras våldet allt mer kring rättighetsaspekten men det existerar inte ett officiellt erkännande av termen hederskultur, istället benämns våldet utifrån regioner med patriarkala strukturer i olika grader samt en del av familjestrukturen. Regeringens satsning är i olika grader involverad i respondenternas insatser gentemot hedersvåldet.

Länsstyrelsen fick i uppdrag av regeringen 2002 att analysera och kartlägga behovet av insatser för flickor och unga kvinnor som riskerar utsättas för hedersrelaterat våld. Kartläggningen visar att det finns ett behov av ökad kunskap kring problematiken och dess mekanismer samt att bättre samverkansformer mellan myndigheter bör utvecklas. För uppsatsen har jag träffat verksamma inom Länsstyrelsen Skåne län. Reia Sofiadotter Lepic projektledare för våld i nära relationer, vars uppgift är att samordna arbetet inte bara gällande hedersrelaterat våld utan även våld mot kvinnor och människohandel. Arbetet är övergripande och handlar framför allt om att fördela statsbidrag (de medel som regeringen avsett till problematiken) till projekt med förebyggande insatser. Medverkade gjorde även Josefine Alvunger projektsekreterare som bistår Reia i samordningen, handlägger externa insatser, skriver rapporter och informationsbroschyrer.

Socialtjänsten Eva Nyman projektsekreterare, enheten för förebyggande arbete SDF (södra innerstaden) Malmö. Hennes uppdrag kommer utav Länsstyrelsen, då hon erhållit medel för att arbeta förebyggande mot hedersrelaterat våld. Ett projekt som går ut på att upprätta ett skyddat boende för kvinnor som är under hot för hedersrelaterat våld. Ligger under kvinnofridsprogrammet Malmö kommun (uppdragsgivare). Idag finns skyddat boende i Göteborg och Stockholm. Eva har jobbat i Rosengård i 20 år och har lång erfarenhet av att arbeta med kvinnor under våldshot.

Elektra startade 2002 och var egentligen ett resultat av en regissör som hette Birgitta Enlin, som satte upp pjäsen Elektras systrar. I förarbetet till den pjäsen, använde ett gammalt grekiskt drama som översattes till en förortskultur, genomförde hon intervjuer med tjejer i förorter och blev väldigt överraskad av deras livssituation och vad de berättade men insåg också att det här var väldigt viktiga frågor. Birgitta Enlin kontaktade Fryshuset som startade

utifrån kulturarbetet. Det gjordes en annan version av den här uppsättningen, så att den skulle kunna vara mobil men med samma tema. Elektras systrar dramatiserade hedersrelaterat våld från flera vinklar. Meningen var just att ungdomar skulle få en direktbild av hur livet kan se ut för olika personer. Det var också en genväg för pedagoger och vuxna som har svårt att tala om de här frågorna. Pjäsen följdes av ett forumspel där publiken var delaktiga, efter man spelat färdigt pjäsen genomfördes en del scener ur pjäsen som bröts, där publiken fick gå in och agera. Det väckte mycket hos många ungdomar och en sak det väckte var att ungdomar började höra av sig till Fryshuset och behövde hjälp och stöd. Så man byggde upp en stödverksamhet primärt för tjejer som hörde av sig, som en reaktion av att sett pjäsen.

Sharafs Hjältar föddes två år senare med insikten att detta även gällde män. De var också den frågan som kom upp när man jobbade med tjejer, att det är väl ändå inte vi som ska ändra på oss. Tanken var att rekrytera killar som själva hade en förankring i hederskulturen och själva hade en erfarenhet och uppfattning om problematiken. Killarna utbildades i demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet för att sen allt mer fokusera på hedersbegreppet, just att det är en orättvisa att man som kille får ha flickvän och får göra saker men att din syster inte kan det. Det var ganska medvetna anspelningar på hjältar med en matchoretorik. Många föll av första gruppen, de som kom ut var ca 7 killar. Den här gruppen har sedan dess aktivt föreläst och fört diskussioner med ungdomar. Det var hela tanken med projektet att använda sig av befintliga nätverk och personer med en stor social grupptillhörighet nyttjades i olika forum där de kan påverka. Nu har flera grupper bildats både i Linköping och Stockholm och även i Malmö är en grupp i startgroparna.

Hanna Cinthio min respondent är verksamhetsansvarig för Elektra Syd i Malmö och har arbetat med hedersproblematiken under en längre tid inom Fryshuset.